

Oude en Nieuwe Havens van het IJzerbekken in de Middeleeuwen.

I. — DE OUDE HAVENS VAN HET IJZERBEKKEN, IEPER EN DIKSMUIDE.

Over de IJzeraestuaria hooren we voor het eerst in de vroege Middeleeuwen spreken. Caesar en andere Romeinsche schrijvers, die een descriptie van de Vlaamsche kustvlakte geven, maken inderdaad van den IJzer geen gewag¹. De naam van dien stroom blijkt nochtans van Keltischen oorsprong te zijn². De Vlaamsche kust werd in het Romeinsch tijdvak, d.i. gedurende de vier eerste eeuwen van onze jaartelling, geleidelijk door de zee in bezit genomen³. Kort vóór het vertrek van de Romeinen bleven aan de voormalige kust slechts een reeks eilanden, soort wadden, boven het water uitsteken. Breede zeeboezems, namelijk de mondingen van de Aa, den IJzer, het Zwin en de Schelde, drongen zeer diep het binnenland in⁴. Ongetwijfeld hebben de Romeinen omstreeks 400 ook de IJzergolf in hun kustverdediging tegen de Angelsaksische zeevolken betrokken. De «*littus Saxonicum*»⁵ kan,

(1) E. Janssens, *Histoire ancienne de la mer du nord*. Bruxelles, 1943, p. 22.

(2) Etymologisch moeten de riviernamen IJzer en Isère van denzelfden Keltischen oorsprong zijn. De Latijnsche benaming van de bijrivier van de Rhône luidde Isara.

(3) E. Janssens, op. cit., p. 62.

(4) R. Blanchard, *La Flandre. Etude géographique de la plaine flamande en France, Belgique et Hollande*. Paris, 1906, p. 146-150.

(5) M. Gysseling, *De Romeinsche kustverdediging in Belgica Secunda, volgens de Notitia Dignitatum*, in *Feestbundel H. J. Van de Wijer*. Leuven, 1944. Deel II, p. 293-296, p. 300.

ons inziens, als uiterste grenzen de aestuaria van de Somme en van den IJzer hebben gehad. We mogen ons dan ook afvragen of in dien tijd reeds geen IJzerhaven bestond. Volgens sommige schrijvers is het mogelijk dat Oudenburg, gelegen aan de oostelijke vertakking van den IJzer en verbonden met de zee, een Romeinsche aanlegplaats geweest is ⁶. Afdoende bewijzen hiervoor ontbreken evenwel vooralnog ⁷.

De terugwijking van de zee uit het verdrinken land nam eerst een aanvang na de Frankische landname ⁸. Ze zou verschillende eeuwen duren en de bevolking in de gelegenheid stellen talrijke schorren in te polderen. De landwinning binnen de schoot van de IJzergolf en de andere zeegaten kwam reeds in de 9de eeuw in het brandpunt van de economische belangstelling te staan. In dien tijd wordt voor het eerst melding gemaakt van de « pagus Iseretius » of IJzergouw (806) ⁹, de « fluvium Ysere » of IJzerstroom (846) ¹⁰ en de « Iserae Portus » of IJzerhaven (\pm 850) ¹¹. Waar deze lag, is evenwel niet geweten. Toen de Noormannen omstreeks 850 op een van hun rooftochten de IJzermonding binnenvoeren, ontscheepten ze in de « Iserae portus », plunderden het IJzerbekken en drongen — wellicht langs den waterweg — door tot Sint-Omaars ¹². De IJzergouw werd

(6) A. Ronse, *Les ports belges. Recherches historiques relatives à nos communications avec la mer.* Bruges, 1874 (2me éd.), p. 29-30.

(7) M. Gysseling, op. cit., p. 300.

(8) R. Blanchard, op. cit., p. 151.

(9) « Fletrinio, in pago Iseretio ». B. Guérard, *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Bertin.* Paris, 1840, p. 68.

(10) « ...in pago Mempisco... super fluvium Ysere ». Halkin-Roland, *Recueil des chartes de l'abbaye de Stavelot-Malmédy,* t. I, Brussel, 1909, p. 78.

(11) « ...in finibus Menapium, sinum quod vocatur Iserae portus ». B. Guérard, op. cit., p. 107, n° XXXVI. Zie volgende voetnota.

(12) « De incursione paganorum. Anno namque regiminis ejus II, cum seva paganorum lues, non tantium circumjacentes terminos, verum etiam seposito regna grassando, ferro igneque consumerat, amica sibi fraude, pecunia avidi, rapina famelici, toto nisu altomari velivolantes, spumantia certatim sulcabant freta, pertinacique cursu tandem applicuerant in finibus Menapium, in sinum qui vocatur Isere portus; ibique prosientes, incendiis ac devastationibus

dan ook door de eerste graven van Vlaanderen in het verdedigingsstelsel tegen de Noormannen opgenomen. Aan weerskanten van de breede golf werden, waarschijnlijk op last van Boudewijn II (879-918), de burchten Veurne en Gistel opgericht. De eerste, op een eilandje gelegen, beheerschte den linkeroever en het aestuarium waaruit naderhand de Venepe of Veurnschen waterweg ontstond. De tweede beschermde den rechteroever en de IJzervertakking naar het Zwin, toen misschien Testereep genoemd¹³. Tot in de 12de eeuw bleef de IJzermondung een diepe inham: de golf van Loo¹⁴. Ebbe en vloed deden er zich stroomopwaarts ver gevoelen¹⁵. De meest noordelijk gelegen doorwaadbare plaats bevond zich omstreeks 1100 nog in de nabijheid van Loo¹⁶. De verzanding en landwinning vorderden evenwel met rasse schreden. Van 1050 af werd met koortsachtigen ijver aan de inpoldering van de beide IJzeroevers en de beide IJzervertakkingen gewerkt. Heel waarschijnlijk kwam van dit oogenblik af aan den linker-

nusquam indulgentes, ad famosissimum locum pausationes Christi confessorum Audomari atque Bertini subripiendorum properant aviditate thesaurorum, sabbatoque ebdomadis Pentecostes, hora secunda, pervenerunt ad locum quo tendebant, sed provisione tutantes Dei, nullos ex fratribus ibi reppererunt». B. Guérard, op. cit., p. 107-108, n° XXXVI. Tekst uit de «Miracula Sancti Bertini».

(13) J. Dhondt, *Het ontstaan van het vorstendom Vlaanderen*, in *Revue belge de philologie et d'histoire*, t. XXI (1942), p. 68-69. — In de beide termen Venepe en Testereep heeft ons de overeenkomstige uitgang «epe» getroffen. We vragen ons af of Venepe soms geen samentrekking van «Veurnepe» is. De uitgang «epe» beteekent wellicht waterloop en is misschien te vereenzelvigen met het gekende «effe».

(14) R. Blanchard, op. cit., p. 149, 158. — De oude golf van Loo is gemakkelijk terug te vinden op een geologische kaart van de Vlaamsche kustvlakte.

(15) R. Blanchard, op. cit., p. 167.

(16) Nog omstreeks 1100 slaagde een escorte, bestaande uit ruitery en voetvolk en door den graaf van Vlaanderen belast met de overbrenging van Boonen naar Brugge van de relikwieën van een drietal middeleeuwsche heiligen, slechts met de grootste moeite er in aldaar bij laag getij door den stroom te waden. *Translatio Sancti Wandregisili*, in *Acta SS. Boll.*, Julii, V, p. 299. — R. Blanchard, op. cit., p. 159, nota 2. — Over de dateering van den tekst, zie J. Dhondt, op. cit., *Revue belge de phil. et d'hist.*, t. XXI (1942), p. 82, nota 1.

oever de groote dijk tot stand, later in den volksmond « Oudenzeedijk » genoemd, en bestemd om het land tusschen Loo en Veurne tegen overstrooming te vrijwaren¹⁷. De rechteroever nochtans bleef, wegens het voortbestaan van het aestuarium naar het Zwin, veel langer aan de inundatie blootgesteld¹⁸.

De inpoldering van het verdronken gebied viel samen met het ontstaan van de steden in de Vlaamsche kustvlakte. Onder invloed van de herleving van den land- en zeehandel in West-Europa kwamen aan de oevers van de inhammen, stroomen en rivieren de havens Sint-Omaars, Burburg, Sint-Winnokbergen, Veurne, Ieper, Oudenburg, Brugge en Aardenburg tot stand¹⁹. De oudste IJzerhaven, na het onbekende « Iserae portus » uit den Karolingischen tijd, blijkt Ieper te zijn geweest²⁰. Die stad moet oorspronkelijk door de Ieperlee met de golf van Loo in verbinding hebben gestaan. Hoe anders te verklaren, dat men nog in 1127 gewag maakt van haar zeevisschers²¹ en in hetzelfde jaar reeds haar wekelijksche vischmarkt²² en haar jaarmarkt vermeldt²³? De Ieper-

(17) R. Blanchard, op. cit., p. 167. Kaartje, p. 168.

(18) Idem, op. cit., p. 168.

(19) J. Dhondt, op. cit., *Revue belge de phil. et d'hist.*, t. XXI (1942), p. 68. — H. Pirenne, *Les anciennes démocraties des Pays-Bas*. Paris, 1910, vervat in *Les villes et les institutions urbaines*. Paris-Bruxelles, 1939, p. 149-153.

(20) L. A. Warnkoenig - A. Geldolf, *Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques jusqu'à l'année 1305*. Bruxelles, 1835-'64, t. V. (Histoire de la ville d'Ypres).

(21) « marinorum piscium, qui illis in partibus admodum grandes capiuntur ». Walter. Vita Karoli, comitis Flandriae. Edit. Köpcke, M. G. H., SS., t. XII, p. 537, & 38.

(22) « Et ecce, qui pro piscibus emendis in foro convenerant... ». Kooplieden, die den dag van de terechtstelling van Bertulf, een van de moordenaars van graaf Karel den Goede, op de Iepersche markt samenkomen, vluchten weg. Galbert de Bruges, *Passio Karoli boni comitis Flandriae*. Nouv. édit. par H. Pirenne. Paris, 1891, p. 93.

(23) « Heel toevallig vernemen we in 1127 dat ze (de Italiaansche kooplui) de Iepersche jaarmarkt bezoeken. Een tijdgenoot, de Brugsche klerk Galbert, die dag aan dag de gebeurtenissen opteekent in verband met den moord op Karel den Goede, vertelt daarover het volgende: Kort vóór zijn dood had deze graaf van Vlaanderen bij kooplieden uit Lombardije, die naar de Iepersche voor gekomen waren, voor één en twintig mark een zilveren kan gekocht » enz. H. Van Werveke. *Brugge en Antwerpen* Gent, 1941, p. 22.

lingen onderhielden reeds vroeg handelsbetrekkingen met de landen gelegen rondom de Noordzee en de Oostzee, in de eerste plaats met Engeland²⁴. Ze beschikten over zeeschepen en binnenvaartuigen en genoten tegen de betaling van een recognitiegeld van 1 denier per schip, volledigen tolvrijdom langs den binnenlandschen waterweg, die hun stad via de Ieperlee, den IJzer en de aestuaria met Brugge en het Zwin in betrekking stelde²⁵. De levendige handelsbeweging tusschen Ieper en Engeland ging zeker langs de IJzermonding. De vergelijking met hetgeen in de Aagolf en het Zwin gebeurde leert ons evenwel dat de aanslibbing van de oude Vlaamsche zeeboezems voor de verschillende handelshavens uit de kuststreek gelijksoortige gevolgen had. Sint-Omaars, Ieper en Brugge verloren geleidelijk hun maritieme ligging zonder nochtans volledig van de zee afgesloten te worden. Ze wisten immers dank zij de binnenscheepvaart hun zeevaartraditie verder hoog te houden. Daartoe maakten ze gretig gebruik

(24) G. G. De pt, *Les marchands flamands et le roi d'Angleterre*, in *Revue du Nord*, t. XII (Lille, 1926), p. 304-305.

« Het Iepersche laken dat in het eerste vierde van de (12de) eeuw te Nowgorod voorhanden was, werd wellicht naar Brugge langs de Ieperleet, die toen in het Zwin uitmonde, aangebracht en van daar uit misschien op Skandinavische schepen en over een Deensche haven — Schleswig? — naar Rusland uitgevoerd ». F. L. Ganshoi, *Iets over Brugge gedurende de preconstitutie-ele periode van haar geschiedenis*, in *Nederlandsche historische bladen*, 1° jaargang, n° 3 (Juli 1938), p. 288. — « Tusschen 1130 en 1136 wordt het Iepersche (laken) geregeld op de markt van Nowgorod verkocht, waarschijnlijk door bemiddeling van Skandinavische handelaars ». H. Van Werveke, *Economische geschiedenis*, in *Geschiedenis van Vlaanderen*, t. II, p. 232.

(25) « ...antiquam libertatem burgensium meorum Iprensium transeuntium navi per cursum aque inter locum illum qui vulgo dicitur Scipstal et Dixmutham, hec autem antiqua eorum ibi fuit libertas sicut ipsi in curia mea juramento confirmaverunt, quam et ego eis recognosco et concedo, quod unaquaque navis onerata pecunia eorum dato denario una libera transeat a theloneo et omni exactione inter Scipstal et Dixmutham ». Oorkonde van 3 April 1167. I. L. A. Diegerick, *Inventaire des archives de la ville d'Ypres*. Bruges, 1853-'68, t. I, p. 6, n^o V. Volledige tekst in L. A. Warnkoenig-A. Gheldolf, *Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques jusqu'à l'année 1305*. Bruxelles, 1835-'64, t. V, p. 326.

van de nieuwe havens, die meer stroomafwaarts of aan de kust tot stand kwamen. Dit proces voltrok zich het eerst in de Aamonding, waar de lieden van Sint-Omaars omstreeks 1100 de nieuwe haven te Grevelinge in gebruik namen. Ze wisten er in 1127 tolvrijdom te verwerven²⁶, wat er op wijst dat de graaf er eenigen tijd voordien een tol moet ingesteld hebben²⁷. De verzanding van de golf van Loo gaf omstreeks denzelfden tijd ontstaan aan een nieuwe IJzerhaven te Diksmuide. Deze lag, zoals haar naam het getuigt, nabij sommige werken van indijking en kanalisatie, die er, wellicht met het oog op het onderhoud van den waterweg, uitgevoerd waren geworden²⁸. Van het begin van de 12de eeuw af zien we te Diksmuide een burggraaf tollën heffen, wat het bestaan van een handelsverkeer in en uit de richting van Ieper bevestigt²⁹. De burgers van Sint-Omaars wisten er in 1127 van graaf Willem Clito momenteel tolvrijdom af te dwingen³⁰, privilege, dat nogmaals wijst op het bestaan van een waterweg — wellicht de Venepe — die de Aamonding over Veurne

(26) «...liberos omnes a teloneo facio ad portum Dichesmudae et Graveningis». Keure van Sint-Omaars van 1127, verleend door Willem Clito, § 5. Zie: A. Giry, *Histoire de la ville de Saint-Omer et de ses institutions jusqu'au XIVe siècle*. Paris, 1877, p. 372.

(27) De abdij van Burburg ontving op 27 Maart 1107 van graaf Robert van Jerusalem een rente van een last haring, die jaarlijks door den grafelijken tol te Grevelinge uitgekeerd moest worden: «et unum last allecis per singulos annos de theoloneo Greveninge sancte Marie in Broburch... perpetuo donavimus». Ign. de Coussemaker, *Un Cartulaire de l'Abbaye de N. D. de Bourbourg (1107-1793)*. Lille, 1882-1891, t. I, p. 4.

(28) Volgens Prof. Dr. J. Vercouillie is Diksmuide een frisonisme en beteekent «mond aan den dijk». Zie van dien schrijver: *De Taal van de Kust*, in *Steden en Landschappen*, onder leiding van Prof. Dr. Ir. Stan Leurs, t. V, *De Kust*. Antwerpen, zonder datum, p. 91, nota 2.

(29) De burggraven van Diksmuide verschijnen eerst omstreeks 1100. H. Coppieters Stochove, *Régestes de Thierry d'Alsace, comte de Flandre*, in *Handelingen der maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*. Gent, deel IV, aflevering 2 (1902). Oorkonden waarin de burggraaf van Diksmuide als getuige voorkomt, passim.

(30) Zie nota 26 hierboven. Het jaar nadien kreeg Sint-Omaars een nieuwe keure waarin bewust tolvrijdom niet meer voorkomt. Zie A. Giry, Op. cit., p. 311.

en Diksmuide met Ieper verbond. Dank zij zijn ligging aan zee en aan een knooppunt van wegen moet Diksmuide in den loop van de 12de eeuw de voorhaven van Ieper en de eerste IJzerhaven geworden zijn. De stad wordt in de gelijktijdige oorkonden « portus » d.i. handelshaven genoemd. Haar ingezetenen genoten « libertas » of vrijheid van handelsbeweging en tolvrijdom niet alleen op de jaarmarkten van Ieper en Meesen ³¹, maar ook gansch Vlaanderen door ³². Naast Diksmuide speelde ook Veurne, gelegen aan de Veneppe ³³, een niet geringe rol in de economie van het IJzerbekken. Henri Pirenne laat zelfs uitschijnen dat Ieper, Diksmuide en Veurne aanvankelijk een zelfstandige hanze moeten hebben gevormd, alvorens bij de Brugsche of Londensche hanze aan te sluiten ³⁴. In dit verbond, dat hoofdzakelijk de bescherming van de Vlaamsche handelsbelangen in Engeland op het oog had en een vijftiental steden groepeerde, bekleedden Ieper en Diksmuide, na Brugge, respectievelijk de tweede en de derde plaats,

(31) Dit blijkt slechts onrechtstreeks uit een oorkonde voor Sint-Omaars. In 1157 verwerven de burgers van deze stad op de jaarmarkten te Meesen en te Ieper dezelfde voorrechten als de lieden van Diksmuide, Veurne, Brugge en Gent. « Preterea idem jus eandemque consuetudinem ac libertatem quam habent Gandavenses, Brugenses, Furnenses, Dichesmueses in nundinis Mencilis et in nundinis Ypre. A. Giry, Op. cit., p. 320, P. J. n° V.

(32) De oorkonde is verloren gegaan. Dat ze dit voorrecht ontvingen, weten we omdat in 1163 de burgers van Nieuwpoort dezelfde « libertas » bekwamen : « concessi etiam eis per totam Flandriam eandem libertatem quam habent oppidani de Dicasmuth ibi ». Keure van Nieuwpoort verleend door Filips van den Elzas in 1163. L. Gilliodts-Van Severen. *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*. In *Coutumes des Pays et Comté de Flandre, Quartier de Furnes*, t. V. Bruxelles, 1901, p. 144, art. 16.

(33) In 1139 wordt gewag gemaakt van een « fossatum quod a Isera usque Furnis extenditur ». F. Van de Putte, *Cronica et cartularium monasterii de Dunis, Brugge*, 1864, t. I, CCCXCVIII, n° 435. Zie in hetzelfde werk een dergelijke vermelding van 1163, CCCLXII, n° 450. Dit fossatum moet met de Veneppe vereenzelvigd worden. Zie J. De Cuyper, *Wording van de Hemme, het groot uithof van de Duinenabdij te Ramskapelle*, in *Ann. Soc. d'Emulation de Bruges*, t. LXXII (1929), p. 80-93.

(34) H. Pirenne, *La hanse flamande de Londres*, in *Bull. de l'Acad. roy. de Belgique*, 3e série, t. XXXVII, n° 1, 2e partie, pp. 65-108, 1899 ; of *Les villes et les institutions urbaines*, op. cit., t. I, p. 172.

wat ongetwijfeld voor het belang van hun koopvaardij pleit³⁵.

De agonie van den IJzerinham deed zich evenwel ook te Diksmuide gevoelen. Reeds in het midden van de 11de eeuw wordt er gewag gemaakt van uitgestrekte schorren, die ten zuiden en ten noorden van de stad in den IJzer tot stand gekomen waren. Omstreeks 1100 is er voor het eerst spraak van schorren in de onmiddellijke nabijheid van Diksmuide zelf. In 1166 ten slotte blijkt de IJzer vóór deze stad de gedaante van een gewonen waterloop te hebben aangenomen³⁶. Dat de aanslibbing en de inpoldering van de oude IJzergolf en van de beide IJzervertakkingen de kanalisatie van de waterwegen voor gevolg moest hebben, ligt voor de hand. In 1167 zien we hoe Filips van den Elzas er toe gebracht wordt het Iepersch privilegie van tolvrijdom op de waterroute Diksmuide-Brugge te bekrachtigen en uit te breiden tot die gedeelten van den waterloop waar wegens « obstructio » kanalisatiewerken uitgevoerd zouden moeten worden of de ontlading en het transport van schepen en lading noodzakelijk zouden zijn. Wat eigenlijk onder « obstructio » in den desbetreffenden tekst dient verstaan te worden, is niet zeer duidelijk³⁷. We mogen nochtans aannemen dat hiermee gezinspeeld werd op de aanslibbing in den waterloop en op het gebruik van waterkeeringen voorzien van overtoomen. De Ieperlingen verkregen immers van den graaf ook vergunning bevaarbare kanalen aan te leggen en die te voorzien van « overdrags »³⁸. Dit waren dammen met schuine hellingen, die toelieten de schuiten van

(35) *Ibid.*, p. 175, nota 2.

(36) R. Blanchard, *Op. cit.*, p. 167-168.

(37) « Si vero aliquo casu ille cursus aque, qui modo ibi est, obstructus fuerit et aliud ibi fiat fossatum, sicut dictum est, dato nummo uno libera transeat unaquaque navis. Ubi cumque vero in cursu aque illius obstructio est, vel esse poterit, vel naves onere alleviari oportet ut transducantur: liceat sene precio naves eorum alleviari et transduci ab his qui in navibus illis fuerint, vel in navibus que in consortio illarum sunt ». Zie hierboven nota 25.

(38) Datum niet gekend. Blijkt uit een oorkonde van 1187 voor Poperinge. Zie hieronder nota 41.

het eene kanaalpand in het andere over te toomen³⁹. Door dezelfde techniek wisten de Ieperlingen eveneens de Ieperlee te kanaliseeren en bevaarbaar te houden⁴⁰. Hun voorbeeld werd overigens gevolgd door de monniken van de abdij Sint-Bertwin, die in 1187 van den vorst toelating bekwamen den watergang tusschen Poperinge en Ieper door kanalisatie voor het verkeer te water in stand te houden⁴¹. Dat aan den waterweg naar Brugge kanalisatiewerken uitgevoerd werden, blijkt verder uit de vorderingen gemaakt door de inpoldering in de streek van Slijpe, Leffinge en Steene⁴². In 1167 stelde Filips van den Elzas de abdij van Waten in het bezit van 17 gemeten door haar ingepolderden grond gelegen in de omgeving van Slijpe « juxta novum dam et extra fossatum maris », d.i. aan den IJzer op de plaats, die naderhand Nieuwendamme genoemd zou worden⁴³. De « novum dam » waarvan hier spraak is moet een constructie geweest zijn in denzelfden aard als diegene, die de Bruggelingen te Damme aan het Zwin voor de afwatering van de Reie toen deden bouwen, namelijk een

(39) H. Pirenne, *Les « overdragh » et les « portes d'eau » en Flandre au XIIIe siècle*, in *Essays in Medieval history presented to T. F. Tout*, Manchester 1925, pp. 139-140.

(40) L. A. Warnkoenig - A. Gheldolf, *Histoire de la Flandre et de ses institutions*. Op. cit., t. V (Histoire de la ville d'Ypres), p. j. n° VII, p. 327. Oorkonde van 1180. Beslechting van een geschil betreffende de heffing van de tollén te Steenstrate.

(41) « Navigium etiam quando abbati et hominibus suis placuerit in eadem villa facere licebit : et ad hoc faciendum legitimam emtionem terrae, que vulgo dicitur landcoop infra villam et extra, ut ecclesia habeat, praecepi. Sane ubi naves ad praedictam villam transeuntes ad mea vel meorum hominum overdraghe communi navigantium more vectigal persolvent. Ubi vero ecclesia et homines sui in terra, quam emerint, nova overdraghe constituerint : more Yprensiom vectigal ibidem persolvendum erit ». Stuk van 1187. L. A. Warnkoenig, *Flandrische Staats- und Rechtsgechichte bis zum Jahre 1365*. Tübingen, 1835-'42, t. II, 2. P. J. n^o CLXXXIII, p. 105.

(42) R. Blanchard, Op. cit., p. 168.

(43) « Ego Philippus Dei gratia Flandrentium comes, notum facio tam futuris quam presentibus quod ecclesie Watenensis dedi in Slipan 17 mensuras terre perpetuo possidendas juxta novum dam et extra fossatum maris... de terra nova, illa videlicet quam primitis sibi in feodum donavi et quam propriis sumptibus contra marinos fluctus ac impetus circumfodi fecerat... ». *Ann. com. flam. de France*, t. V, p. 352.

waterkeering met sluis ⁴⁴. We mogen ons misschien afvragen of die « nieuwe dam » aan den IJzer soms niet op last van den graaf door de gemeente Ieper opgericht is geworden. Beide instanties hadden er immers later het toezicht over ⁴⁵. De aanslibbing van den IJzerinham en van diens aestuaria legde het verkeer te water, dat in dien tijd technisch nog weinig ontwikkeld was, geenszins lam, maar stelde er alleen nieuwe eischen aan. De groeiende reeks kanalisatiewerken verraadt integendeel een steeds drukker wordende binnenscheepvaart. De Ieperlingen wisten in 1160 te Brugge vrijstelling van betaling van de grafelijke tollén te bekomen ⁴⁶ en in 1167, zooals gezegd, de bekrachtiging van hun voorrecht van tol-vrijdom op den waterweg van Diksmuide naar het Zwin ⁴⁷. De verzanding van den IJzerinham samen met de ontwikkeling van de handelsbeweging had evenwel voor Diksmuide dezelfde gevolgen als eertijds de verzanding van de golf van Loo voor Ieper, namelijk de verschuiving van de eigenlijke IJzerhaven. Stroomafwaarts van Diksmuide ontstond in het midden van de 12de eeuw een nieuwe « Yseram portum », dit maal aan zee zelf ⁴⁸. Het was Nieuwpoort.

(44) « Pro dico et spoya de Dam ». A. De Smet, *L'origine des ports du Zwin. Damme, Mude, Monikerede, Hoeke et Sluis*, in *Etudes d'histoire dédiées à la mémoire de Henri Pirenne*. Bruxelles, 1937.

(45) Dit blijkt genoegzaam uit de Iepersche stadsrekeningen. Aanhoudend vindt men er de vermelding van uitgaven voor het sturen van boden naar Nieuwendamme. G. Des Marex et E. De Sager, *Comptes de la ville d'Ypres, de 1267 à 1329*. Bruxelles, 1909-'13, 2 vol., passim. — A. De Smet, *Le compte de la navigation entre Bruges, Nieuport et Ypres (1395-1404)*, in *Ann. soc. d'émul. de Bruges*. T. 72 (1929), p. 171.

(46) Verloren oorkonde van 1160. L. A. Warnkoenig, *Op. cit.*, t. II, afdeeling 1, p. 139, naar Sanderus, *Flandria Illustrata*, uitgave 1735, t. II, p. 263.

(47) Zie hierboven nota's 25 en 37.

(48) « Terram autem jacentem inter predictam terram (gelegen « citra fossatum que Furnis in parrochia Rammescappelle jacet ») et Yseram portum ». Oorkonde van omstreeks 1150. F. Van de Putte, *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*, CCCLII, n° 440.

II. — DE NIEUWE IJZERHAVEN NIEUWPOORT.

Het is opvallend hoe de beide graven van het huis van den Elzas in een tijdsruimte van slechts enkele jaren overgingen tot de stichting aan de kust van minstens vijf nieuwe steden bestemd om als voorhaven te dienen en er hun toe vestigden. Eerst omstreeks 1160 inderdaad besloot Diederik van den Elzas de te Grevelinge tot stand gekomen «portus» tot nieuwe stad in te richten¹. In 1163 deed zijn zoon, die met hem de regeering waarnam, hetzelfde voor de aan de IJzermonding in vorming zijnde «Yseram Portum»² en enkele jaren later, wellicht nadat hij op zijn beurt graaf geworden was, ook voor de «portus» te Duinkerke, Damme en Biervliet³. De beide vorsten blijken met de oprichting van al deze

(1) Oorkonde van Diederik van den Elzas, naar een vidimus van 1266. Staatsarchief van het Departement du Nord te Rijsel, B. 1561, le cart. de Flandre, 44. — J. Finot, *Inventaire sommaire des archives communales de Gravelines, antérieures à 1790*. Lille, 1900, in *Coll. des inventaires sommaires des arch. comm. antér. à 1790. Dép. du nord*, p. I-VI. — «Parrochiani de novo portu Graveninghes». Oorkonde van 1190. D. Haigneré et O. Bled, *Les chartes de Saint-Bertin, d'après le grand cartulaire de dom Dewitte*. Saint-Omer, 1886-'99, t. I. p. 164, n° 373.

(2) Nieuwpoort schijnt te zijn gesticht geweest in 1163, jaar waarin Filips van den Elzas aan de inwoners «in novo opido» zijn bekende keure verleende. L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de Nieuwpoort*, Op. cit., p. 142, P. J. II.

(3) «Item, une lettre en latin, de la comtesse Jehane... que ceulx de Dunkerke pueent user de leurs lois et drois, comme ilz faisoient du temps le conte Philippe. Donnée à Boubourc, le dimence ès octaves de la Magdelaine, l'an M.CC.XVIII». Oorkonden van 1319. E. De Coussemaker, *Documents relatifs à la Flandre maritime*, in *Ann. Com. flam. de Fr.*, X, p. 278-279. — De «burgenses de novo oppido de Dunckerca» worden in 1188 vermeld. V. Derode, *Histoire de Dunkerque*. Dunkerque, 1856, in-8°, p. 106. — Damme werd blijkbaar in 1180 gesticht. L. Maquet, *Histoire de la ville de Damme, de ses institutions civiles et politiques et de ses monuments*. Bruges, 1856, in-8°, p. 1 et suiv.; A. De Smet, *L'origine des ports du Zwin, Damme, Mude, Monikerede, Hoeke et Sluis*. Op. cit., Extrait Et. d'His. déd. à la mém. de H. Pirenne, p. 5, 6. — Biervliet moet in 1183 of kort er voor gesticht geweest zijn. De stad wordt voor het eerst vermeld in 1183, jaar waarin Filips van den Elzas aan haar «burgenses» vrijstelling van tol en hanzarecht gansch Vlaanderen door verleent. L. A. Warnkoenig, *Flandrische Staats- und Rechtgeschichte*, Op. cit., II, 2, Cod. dipl., n° CCXXIX, p. 209.

nieuwe steden, naast de landwinning en de kolonisatie in het poldergebied, hoofdzakelijk de ontwikkeling van het havenverkeer en de uitbreiding van hun tollën op het oog te hebben gehad. De keure, die Filips van den Elzas in 1163 aan Nieuwpoort schonk, is in dat opzicht veelbetekenend ⁴. Ze verleende aan de Nieuwpoortenaars niet alleen tolvrijdom in hun eigen haven en op hun eigen markt ⁵, maar kende hen bovendien gansch Vlaanderen dezelfde « libertas » toe, als degene, die de lieden van Diksmuide er reeds zekeren tijd genoten ⁶. Voor de heffing van zijn tollën had de graaf er inderdaad alle belang bij dat Nieuwpoort de voornaamste « portus » van het IJzerbekken zou worden en als dusdanig de plaats zou innemen van Diksmuide, waar hij zijn fiscale prerogatieven aan den burggraaf had moeten prijsgeven ⁷. Het toltarief ingelascht in de keure van 1163 leert ons veel over het toenmalig handelsverkeer in de Nieuwpoortsche haven. We stellen er het bestaan van een bedrijvige zeevisscherij, koopvaardij en binnenscheepvaart vast ⁸. We zien er klinkbooten, losbooten, koggen en haringbuizen eenerzijds, invaren en schuiten anderzijds in de reede aanleggen en er elkaar aflossen ⁹. Toch moeten we aan-

(4) « Notum sit tam futuris quam presentibus, quod ego Philippus, Dei gratia Flandrorum comes, hanc legis iusticiam opidanis meis habitantibus in novo opido concesserim ». Keure van 1163. L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 142.

(5) « Concessi etiam opidanis meis de novo opido, quod quicumque ibi manserit, ab omni teloneo, nisi sit de terra vel de plumis liber erit, sed teloneario in die Sancti Briccii singulis annis quatuor denarios dabit ». Ibidem, p. 144, art. 15.

(6) « Concessi etiam eis per totam Flandriam eandem libertatem quam habent opidani de Dicasmuth ibi ». Ibid., art. 16, p. 144.

(7) Dat de burggraaf van Diksmuide tollën hief, blijkt uit een oorkonde van 1270. Zie L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, Op. cit., p. 160.

(8) « Si navis advenerit pecuniam portans, non licet alicui extraneo quicumque in ea emere de his que adducit, antequam viderint burgenses, et emerit si voluerint ». Ibid., p. 147.

(9) « De nave, que vocatur scuta, unum denarium ». « De nave que est clincaboiat, duodecim denarios ». « De nave que dicitur losboiat, octo denarios. De nave, que dicitur envara, quatuor denarios. De cogga, octo denarios ». « Si navis intraverit nullus inde aliquid emet, donec navis sedeat ». Ibidem, p. 145.

nemen, dat al deze schepen niet aan lieden van Nieuwpoort, maar wel aan burgers van Brugge, Veurne, Diksmuide en Ieper toebehoorden. Dit leert ons de opsomming van de talrijke waren, die in de nieuwe havenstad verhandeld werden en door hun aard soms duidelijk hun herkomst verraden, aldus de Noordzeevisch¹⁰, de landbouwproducten uit Veurne-Ambacht en de streek van Diksmuide¹¹, de Iepersche lakens¹², de Engelsche wol en garen¹³ en vooral de talrijke producten aangevoerd uit Brugge, waaronder de Indische specerijen¹⁴ en de metalen uit het noorden¹⁵. In 1168 breidde de graaf de Nieuwpoortsche «libertas» uit tot volledige vrijstelling van betaling over gansch het graafschap niet alleen van alle vorstelijke tollén, maar ook van alle stedelijke hanzegelden¹⁶.

(10) « De buza adducente recens allec, octo denarios ». « Mille allecia recentia, unum denarium ». « Centum salmone, quatuor denarios. Mille macarelli, duos denarios. Centum cabellauri, duos denarios. Centum scelvisse, unum denarium. Centum plathiz, unum denarium. Centum de zebuttis, unum obolum ». Ibid., art. 29, p. 147.

(11) « Omnis extraneus de stabulo dabit obolum in die fori. De uno porco obolum. De una ove obolum. De vacca, unum denarium. De palefrido, duos denarios emens et vendens duos. De pelle recentis vendens obolum, emens obolum ». — « De pensa caseorum flandrorum, unum denarium. De pensa butiri, unum denarium ». « De frumento vendens, de marca sex denarios ». Ibidem, pp. 145-146.

(12) « Quicumque pannos ad opus suum, vel uxoris, vel filiorum, vel familie emerit, de teloneo liber erit, si fide sua istud confirmaverit. De filis quinque solidorum, unum denarium. De filis infra quinque solidos, obolum unum ». Ibid. p. 145, art. 25 en 26.

(13) « De pensa lane, vendens duos denarios, emens duos. De pensa caseorum anglicorum : qui detulerit, denarium unum, qui vendiderit, duos denarios, qui emerit duos denarios..... De pensa filorum que defertur ab Anglia, duos denarios ». Ibidem, pp. 145, 146, 147.

(14) « De kerca piperis, quatuor denarios. De kerca aluni, quatuor denarios. De kerca brisilli, quatuor denarios. De kerca cumini, quatuor denarios. De kerca graine, quatuor denarios. De istis quinque, quicumque vendiderit, sex debet denarios de marca ». Ibidem, p. 146.

(15) « De pensa plumbi, unum denarium. De millario stagni, quatuor denarios. De plaustrato eris, quatuor denarios. De plaustrato ferri, quatuor denarios. De stagno et ere et ferro, quicumque vendiderit, de marca una sex denarios ». Ibidem, p. 146.

(16) « Vobis omnibus notum volo, quod burgenses meos de Sandeshovetha hac libertate dotaverim, ut quocumque se in Flandria diverterint, ab omni theloneo et traverso liberi sint in perpetuum. Volo ergo ut eis hec libertas per totam Flandrie potestatem permanenter conservetur ; voluntas etiam mea est et precipio ut

Dit was een kostbaar voorrecht, dat de Nieuwpoortenaars in staat moest stellen met een minimum van kosten en van tijdsverlies hun waren en in de eerste plaats hun verse visch overal heen te voeren en aan den man te brengen¹⁷. In 1180 en volgende jaren verleende de graaf hetzelfde privilege achtereenvolgens aan Damme¹⁸, Biervliet¹⁹ en Duinkerke²⁰, wat ongetwijfeld wijst op het inzicht de verschillende nieuwe steden in de oude hanzeverbonden te doen opnemen. Grevelinge was immers nog vóór 1163 lid van de hanze van Sint-Omaars geworden²¹. Toch was de ontwikkeling van Nieuwpoort en van de overige kusthavens ver van gelijklopend. Wel is waar nam de stad Veurne onmiddellijk de nieuwe IJzerhaven in gebruik en verwierf er in 1176 volledigen tolvrijdom²², maar dit lag voor de hand. De graaf had immers, om haar betrekkingen met Diksmuide te verbeteren, tusschen de Venepe en de IJzermonding een verbindingskanaal doen graven, zoodat ze voortaan van Nieuwpoort afhing²³. Dit was evenwel niet

consuetudini, quam negociatores mei hansam vocant, non subiaceant et ubicumque burgenses meos invenerint, ab eis hansam non exigant... ». Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de Nieuport*, Op. cit., p. 151, n° IV.

(17) W. Stein, *Hansa*, in *Hansische Geschichtsblätter*, XXXVI (1909); H. Pirenne, *La hanse flamande de Londres*, in *Bull. de l'Acad. roy. de Belgique*, 3me série, t. XXXVII, n° 1, 2e partie, pp. 65-108 (1899).

(18) L. A. Warnkoenig, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte*, T. II, deel 2. Cod. dipl., n° CIV, p. 4.

(19) *Ibidem*, n° CCXXIX, p. 209.

(20) P. Faulconnier, *Description historique de Dunkerque*. Bruges, 1730. T. I, p. 11.

(21) H. Pirenne, *La hanse flamande de Londres*, op. cit., p. 77.

(22) « Ego, Philippus, Dei gracia Flandrie et Viromandie comes, notum facio tam modernis quam futuris, quod ego iturus sum ad Sepulcrum Domini, burgensibus meis de Furnis, quicumque infra halleugam habitant, propria liberalitate mea donaverim eos apud novam villam Zandhovedam ab omni theloneo, sive in terra, sive in mari, liberos in perpetuum permanere ». L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de la ville et châtellenie de Furnes*, t. III, p. 23, n° IV.

(23) « Noverint et presentes et posteri, quod Philippus, comes Flandrie, jussit fieri aqueductum inter Furnes et Dixmuda, incium habentem ab Ysara et se longius extendentem per diversas terras ». Acte van 1183 waardoor de abdij van Eename recht op schadevergoeding krijgt voor de gedeelten van haar grondbezit, die wegens

het geval voor Diksmuide en Ieper. Zoolang de Brugsche hanze bloeide bleven deze beide steden hoofdzakelijk afhankelijk van Brugge en het Zwin, mede omdat de groote waterweg naar dien zeeboezem toen nog langs Nieuwendamme en Slijpe liep²⁴. De scheepsbouw was trouwens te Nieuwpoort nog niet ontwikkeld. Voor de uitrusting van zijn oorlogsschepen moest de graaf in 1186 en 1190 beroep doen op het nabijgelegen Duinkerke²⁵, terwijl de abdij ter Duinen, die evenals Veurne door het nieuw verbindingskanaal met de Nieuwpoortsche haven direct verbonden was, haar vaartuigen meestal in Engeland liet bouwen en herstellen²⁶. Alleen Damme slaagde er in zich in de Brugsche hanze te doen opnemen en dan nog slechts kort vóór 1200²⁷.

Feitelijk was Nieuwpoort slechts een visscherijhaven, waar de bevolking terzelfder tijd ook ietwat aan landbouw deed en overigens sedert 1183 aan de parochiale geestelijkheid de betaling van het haringtiend verschuldigd was²⁸. Het is dan ook

het aanleggen van het nieuw kanaal tusschen Veurne en den IJzer op last van den graaf onteigend werden. C. H. PIOT, *Cartulaire de l'abbaye d'Eename*. Bruges, 1881, p. 63, n° 68. — De zorg over de sluis, die de monding van dit verbindings- en afwateringskanaal afsloot en het waterpeil regelde, werd in 1184 door Filips van den Elzas aan de abdij van de Duinen toevertrouwd. Zoo weten we dat deze nieuwe watering vlak ten oosten van Nieuwpoort in den IJzer uitmondde en er haar sluis had. Oorkonde van 22 Maart 1184. F. VAN DE PUTTE, *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*, op. cit., XLIX, n° 227, p. 166.

(24) E. VAN DEN BUSSCHE, *L'Yperleet*, in *La Flandre*. Revue des monuments, d'histoire et d'antiquités. Bruges, t. XIII (1882), p. 177-247; R. BLANCHARD, op. cit., p. 168, 276 en 451.

(25) L. A. WARNKOENIG, Op. cit., t. II, 2, p. 89. — H. MALO, *Les corsaires d'unikerquois et Jean Bart. Des origines à 1702*. Paris, 1912-'13, t. I, p. 23.

(26) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancienne estaple de Bruges*. Bruges, 1904-'06, t. I, pp. 31, 41 en 42. Oorkonden van 1214, 1216 en 1233 bevattende telkenmale in dezelfde termen de bekrachtiging door de Engelsche koningen van het voorrecht van de abdij van de Duinen en van haar filiaal ter Doest: « Deditimus etiam eidem fratribus licentiam novas naves faciendi et veteres emendandi, et ligna quelibet ad usus proprios comparandi ».

(27) H. PIRENNE, *La hanse flamande de Londres*. Op. cit., p. 73. Texte latin des statuts (van kort na 1187).

(28) *La pêche du hareng sur les côtes de Flandre au Moyen Age*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 2me série, t. III,

te begrijpen, dat toen in 1213 Filips II August, koning van Frankrijk, Vlaanderen binnenviel, zijn kroniekschrijver, Guillaume le Breton, die hem op dien tocht vergezelde, in zijn verzen wel de macht en de rijkdom van Damme en van Gievelinge bezong²⁹, maar geen woord over Nieuwpoort repte. Slechts als het niet anders kon werd deze haven door de kooplieden en de reizigers uit het IJzerbekken voor hun overtocht naar Engeland in gebruik genomen. Aldus zien we in 1214 ridder Balduinus de Novoportu, gezant van Ferrand van Portugal, graaf van Vlaanderen, met een visschersboot van zijn gemeente naar het Britsche eiland oversteken om er met den Engelschen koning besprekingen te voeren in verband met den Franschen inval in het graafschap³⁰. Hetzelfde jaar poogden Boudewijn van Komen en zijn gezellen, allen vazallen van den graaf, op de vlucht voor de Franschen, Nieuwpoort te bereiken in de hoop van hieruit in Engeland te geraken, wat door hun gevangenneming mislukte³¹. Omgekeerd stellen we vast hoe in 1230 Hendrik III, koning van Engeland, die voor de overtocht van zijn troepen naar Frankrijk schepen noodig had, daartoe de in zijn rijk aanwezige vaartuigen van de Zwinhavens en ook van Nieuwpoort opeischte³². Het reglement van 1247 betreffende de heffing en de verdeeling van de haringtienden leert ons inderdaad dat de Nieuwpoortsche visschers tot ver in de Noordzee hun bedrijf uitoefenden³³ en

p. 344; L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 154, P. J. n° VII; R. Degryse, *Vlaanderens Haringbedrijf in de Middeleeuwen*. Antwerpen, 1944, p. 65.

(29) Guillaume le Breton. Philippis. Ed. A. Molinier, A. Pannenburg et G. Waitz. — MG. SS. t. XXVI, pp. 346-349, 312.

(30) Ex Historiis ducum Normanniae et regnum Angliae. MG. SS., t. XXVI, p. 707.

(31) Malbrancq, *De Morinis*, t. III, p. 419.

(32) H. J. Smit, *Handel en scheepvaart in het Noordzeegebied gedurende de XIIIe eeuw*, in *Bijdragen voor Vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, VIe reeks, t. VIII (1928), pp. 163-164.

(33) «...quod piscatores navigantes pro alleciis capiendis sive in Augusto sive post Augustum, in illo mari quod dicitur vulga-

dus de Engelsche en zelfs de Schotsche havens aandeden. Een eigen binnenscheepvaart blijken de Nieuwpoortenaars tot dan toe niet te hebben gehad. In 1247 vernemen we dat ze van gravin Johanna de afschaffing verkrijgen van de tollën, die in hun haven geheven werden op de vreemde schuiten, die hun goederen aanbrachten en op de vreemde wagens en karren, die hun waren wegvoerden³⁴. Een jaar later zien we zelfs de burgers van Muide te Nieuwpoort volledigen tolvrijdom verwerven, wat waarschijnlijk in verband moet worden gebracht met de vrachtvaart van de Zwinhavens voor rekening van Ieper en Diksmuide³⁵. Beide feiten wijzen evenwel op de groeiende beteekenis van Nieuwpoort in het verkeer te water.

III. — NIEUWPOORT, VOORHAVEN VAN HET IJZERBEKKEN.

Het is slechts van het midden van de 13de eeuw af dat de haven van Nieuwpoort de rol begon te spelen haar door de natuur voorbestemd en wel onder invloed van de gestadige en niet te stuiten uitbreiding van de verzanding in den waterweg. Voortaan diende de bevaarbaarheid van den waterloop door

riter Nortover... ». Oorkonde van Mei 1247. L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 158. Met Noordover werd de oostkust van Engeland bedoeld. Zie R. Degryse, *Vlaanderens Haringbedrijf in de Middeleeuwen*, cp. cit., p. 27.

(34) « Preterea cum apud Novum Portum exigantur quatuor denarii de curru et de biga deferente bona cujuscumque de quibus theloneum debitum est solutum et de scutis afferentibus bona illorum de Novoportu ibidem duo denarii exigantur. Nos intelligentes hoc esse potius exactionem quam debitum, ipsos de dictis quatuor denariis quam de curru et de biga et de duobus denariis de scutis in perpetuum quitamus et absolvimus pro nobis et successoribus nostris ». Oorkonde van September 1241. Rijsel. Arch. dép. du Nord, B. 1373 (729). Kopij van een verloren stuk. — Vergelijk hierbij den tekst van de keure van Nieuwpoort van 1163: « De nave que vocatur scuta, si non est bordata, unum denarium ». « De plastro abeunte quatuor denarios, et de veniente plastro unum denarium. De biga abeunte duos denarios. De biga intrante, obolum ». L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 146-147.

(35) L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes des petites villes et seigneuries enclavées dans le Franc de Bruges*. T. IV, *Coutumes de Muide*, p. 259, P. J. n° 1.

de benutting van de getijden in stand gehouden te worden. In 1251 deden de Ieperlingen gravin Margaretha de verbintenis aangaan in de watering van Diksmuide naar Nieuwpoort, d.i. in den IJzer, het noodige te doen voor de verhooging van het waterpeil en voor de oprichting van « slusae » en « portae », d.i. van spuien en sassluizen ¹. Het waren overigens de burgers van Ieper zelf, die de ontworpen werken deden uitvoeren en er van profiteerden en in het vervolg niet nalieten telkens op dit belangrijk precedent beroep te doen ². In 1275 gelukten ze er in van de vorstin te Nieuwpoort vrijstelling van tol te bekomen voor al de goederen, die ze er zouden doorvoeren ³.

(1) « Margaretha Flandriae et Haynoiae comitissa omnibus praesentes litteras inspecturis, salutem. Notum facimus universis, quod in aquaeductu, qui protenditur a Novoportu versus Ypram dilectis burgensibus nostris de Ypra fluctum competentem sive cursum aquae faciendum haberi, ita quod in eo commodo poterunt navigare. Cum autem idem aquaeductus factus fuerit et consummatus et portae in eo factae fuerint et slusae, prout competet, et visum fuerit expedire... ». Oorkonde van Juni 1251. L. A. Warnkoenig-A. Gheldolf, *Histoire de Flandre*, op. cit., t. V, p. 366, P. J. n° XXXIV. Deze grafelijke verbintenis werd naderhand door videmus bekrachtigd., o.a. in 1301 door Filips IV den Schoonen, koning van Frankrijk, en in 1364 door Lodewijk van Male. I. L. A. Diegerick, *Inventaire des archives de la ville d'Ypres*. Bruges, 1853-'68, t. I, pp. 68 en 170, n° LXXIX en CCXII; t. II, p. 200, n° DCIII. — E. Vanden Bussche, *L'Yser. Notes sur cette rivière*, in *La Flandre. Revue des monuments d'histoire et d'antiquités*, jg. 1875, p. 371-404, inzonderheid p. 391.

(2) Tusschen Diksmuide en Ieper, meer bepaald te Knokke, werden kanalisatiewerken uitgevoerd. Ze werden door de Ieperlingen zelf geleid. L. A. Warnkoenig-A. Gheldolf, *Histoire de Flandre*, op. cit., t. V, p. 54, naar oorkonden van 1252 en 1265; A. De Smet, *Le compte de la navigation entre Bruges, Nieuport et Ypres (1395-1404)*, in *Ann. Soc. d'Emulation de Bruges*, année 1929, t. 72, p. 171.

(3) Verdwenen oorkonde eertijds berustend in het stedelijk archief te Ieper. L. A. Warnkoenig, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschiede*, op. cit., t. II, 2, p. 190.

« Au mois de mai 1275, la comtesse Marguerite et son fils Gui... accordèrent à la communauté et aux bourgeois de leur ville d'Ypres... franchise de tonlieu à Nieuport pour leurs biens et marchandises ». L. A. Warnkoenig-A. Gheldolf, *Histoire de Flandre*, op. cit., t. V, p. 55. — « La comtesse Marguerite et son fils Gui, marquis de Namur... leur accordent le privilège d'être pour toujours exemptes de tout droit de tonlieu pour les marchandises (draps, blés), qu'ils feraient sortir par le port de Nieuport, où y feraient entrer ». A. Meynne, *Histoire de la ville de Nieuport*. Op. cit., p. 46.

Anderzijds ontvingen de Nieuwpoortenaars in 1270 tolvrijdom te Diksmuide⁴ en achtereenvolgens in 1260, 1272, 1274 en 1279 de bekrachtiging van hun oud voorrecht van tolvrijdom gansch Vlaanderen door⁵. Dit wijst heel zeker op het tot stand komen van een gekanaliseerde waterroute, die aanvankelijk voldeed aan de eischen door het verkeer te water gesteld. Men weet inderdaad, naar gegevens, die in de Iepersche stadsrekening van 1297 voorkomen, dat tijdens den winter 1296-'97 gedurende een periode van 122 dagen, niet minder dan 3.250 schuiten en 87 marktschepen door de Iepersche overdrags passeerden en er de tollén betaalden⁶. Dit komt neer op een dagelijksche doorvaart in beide richtingen van gemiddeld 27

(4) « Universis presentis litteras inspecturis Theodericus, dominus de Beverna, castellanus de Dixmuda, et Margaretha uxor eius, castellana de Dixmuda, salutem et cognoscere veritatem universitati vestre notum facimus quod nos... villam de Novoportu ac omnes et singulos manentes et in posterum mansuros infra villam predictam, ac eorumdem bona et mercimonia ab omni thelonio, si quid debebant apud Dixmudam aut dare solebant, pro nobis nostrisque heredibus, quitavimus in perpetuum et quitamus ». Oorkonde van 22 April 1270. L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*. Op. cit., p. 160. — Bekrachtiging van dit voorrecht door gravin Margaretha op 25 April 1270. Ibidem, p. 161.

(5) De drie eerste bekrachtigingen gingen uit van gravin Margaretha. L. Gilliodts-Van Severen, Op. cit., pp. 159, 163 en 164. Oorkonden van 2 Oktober 1260, 9 April 1272 en 20 April 1274. — « Guis, cuens de Flandres et marchis de Namur, a tous les baillius de Flandres, salus. Nous vous mandons et commandons ke vous nos borgois de Nueport facies cuitier et delivrer de tous tonlius et de tous traviers par toutes nos baillies. Si avant k il poront monstrier k il en doivent estre cuite et k il en ont este cuite dusques au iour de hui. Et ce faites en teil maniere k il n i aient coust ne damage et ke par nostre defaute il ne les conviegne plus revenir a nous. Ces lettres furent donnees l an de l incarnation mil CC. sissante dis et neuf, le semmedi apres le cruce ». Onuitgegeven oorkonde van 3 Juni 1279. Nieuwpoort. Stadsarchief, n° 403, charter n° 7.

(6) « Nous voyons qu'en 1297 il passait aux « overdraghés » d'Ypres 3250 « escuttés » et 87 « marctschepén » pendant une période de 122 jours, ce qui représente un arrivage quotidien de 27 bateaux ». A. De Smet, *Le compte de la navigation entre Bruges, Nieuport et Ypres (1395-1404)*, in *Ann. Soc. d'Emulation de Bruges*. Année 1929, t. 72, p. 171. — G. Des Marez et E. De Sagher, *Comptes de la ville d'Ypres de 1267 à 1329*. Bruxelles, 1909-'13. t. I, p. 127. — H. Pirenne, *Les « overdrach » et les « portes d'eau en Flandre au XIIIe siècle*, in *Essays in Medieval history presented to T. F. Tout*. Manchester, 1925, p. 141.

tolplichtige schepen. Toch blijkt hieruit terzelfder tijd dat de waterweg door de meeste binnenvaartuigen slechts gedurende de wintermaanden bevaren kon worden. Het ligt voor de hand dat alleen dan, wegens de winterregens, het kanaal toegankelijk was. Om de bevaarbaarheid te handhaven was verdere kanalisering noodzakelijk. In 1294 reeds gaf Gwijde van Dampierre aan de gemeente Nieuwpoort toelating stroomafwaarts van Nieuwendamme tusschen de twee oevers spuien op te richten⁷. Dit wijst ongetwijfeld op de verlegging van het knooppunt van de waterwegen naar de nieuwe IJzerhaven. De politieke gebeurtenissen toonen overigens aan dat Ieper voortaan van Nieuwpoort afhing. In 1297, toen de oorlog tusschen Engeland en Vlaanderen eenerzijds, Frankrijk anderzijds uitbrak, werd de Vlaamsche kust en Brugge door de Franschen, Ieper en Gent integendeel door den graaf en de Engelschen bezet, wat de handelsbetrekkingen in het gedrang bracht⁸. Iepersche kooplieden ontmoetten te Nieuwpoort allerlei moeilijkheden vanwege de tollenaars, die hun voorrecht van tolvrijdom weigerden te eerbiedigen en hen door den baljuw van Veurne met hun goederen deden arresteren⁹. Ze maakten

(7) « Nous Guis, cuens de Flandre et marchis de Namur, faisons savoir a tous, que nous avons octroiet as eschevins et a le comunitieit de le ville de Nuefport, ke il puissent de traviers le havene entre Nuidam et le mer faire espoies et leur avons aussi octroiet, ke il puissent prendre de le terre entre deus dis, pour faire l'ouvragerie des dites espoies et que nus ne puist dikier dedens le havene devant dit ». L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 174, n° XXV. Oorkonde van 4 Jan. 1294.

(8) F. Funck-Brentano, *Philippe le Bel en Flandre*, Paris, 1897. — F. Blockmans, *1302. Vóór en na*. Antwerpen, 1941.

(9) « Item, a Lambert de Koellie por l voiage a Neufport por le delivranche des vins et por autres biens, par 5 jours, 30 s. ». Tekst van 18-23 Nov 1297.

« A Lambert de Coellie por l voiage fait a Furnes, por ochoison du tolnieu ke on prent a Neufport par 2 jours, 12 s. ». Tekst van 14-19 April 1298.

« A Lambert de Koellie por l voiage fait a Bruges, au Dam, a Male et a Neufport, por le ochoison du tolnieu de Neufport et de Lille, par 12 jours, 3 lb. 12 s. Item, a maistre Willame Cheurlin en che meisme voiage par 7 jours, 3 lb. ». Tekst van 5-10 Mei 1298.

dienaangaande in 1298 hun beklag bij den graaf, maar dit leverde niets op¹⁰. Slechts in 1300 met de volledige bezetting van het graafschap door de Franschen en zijn inlijving bij Frankrijk kwam er een einde aan de economische belemmering. De Fransche koning stond inderdaad in September 1301 de bekrachtiging van Iepers privilegie van tolvrijdom te Nieuwpoort toe¹¹. Of toen reeds de directe verbinding tusschen de IJzerhaven en Brugge voltrokken was, is eerder onwaarschijnlijk. Eerst in 1304 inderdaad wordt in de Iepersche stadsrekening melding gemaakt van « le wateringhe entre Bruges et Noefport », later genaamd Ieperleed¹². De nieuwe waterweg kwam tot stand door de verbinding van den ouden met de Nieuwpoortsche haven langs een watering, die uit de richting van Leke kwam en een heel eind liep door de schorren van de IJzermonding, waar hij eindigde, namelijk het Lekeleed¹³. Voortaan bestond het waterwegennet rondom Nieuw-

« A Lambert de Koellie por l voiage fait a Lille et a Bruges, por l ochoison poursuir le tolnieu de Lille et de Neufport, par 3 jours, 18 s. ». Tekst van 12-17 Mei 1298. G. Des Marez et E. De Sagher, *Comptes de la ville d'Ypres. Op. cit.*, t. pp. 129, 132.

(10) « Item de bailliu de Furnes a arestee et fait arrester a Noefport chaus d Ypre et leur biens et ensi enpaicent le quemin, ki doit i estre ofviert par le ordinanche des trives ». Klaagschrift van omstreeks 1298. Rijksarchief te Gent. Fonds de Saint-Genois, n° 1043. Zie ook voorgaande nota. — In Oktober 1297 was tusschen beide oorlogvoerende partijen een bestand gesloten geworden.

(11) « Koenig Philipp der Schoene bestaetigt die Zollfreiheit der Yprer in Nieuport und ertheilt ihnen eine gleiche in Bapaumes ». Ontleding van een verloren oorkonde van September 1301. L. A. Warnkoenig, *Flandrische Staats- und Rechtsgesichte. Op. cit.*, t. II, 2, p. 191. — I. L. A. Diegerick, *Inventaire des archives de la ville d'Ypres. Op. cit.*, t. I, n° CCXVI.

(12) « Item a maistre Piere le Machon pour l voiage fait a Bruges pour le besoigne de le wateringhe entre Bruges et Neufport, demorans par 2 jours et pour le coust, despens et service des valles, qui mesurerent le leet ». G. Des Marez et E. De Sagher, *Comptes de la ville d'Ypres, de 1267 à 1329. Op. cit.*, t. I, p. 167. Uittreksel uit de Iepersche stadsrekening, periode 26 Juli-1 Augustus 1304.

(13) « Onser herve ende riviere gheheeten Yperleedt ofte binnenlandsvaert, die wy van over ouden tiden bi den verrighene van onsen voorders ghehadt hebben ende al noch liggende hebben, van de wyde van twee ende veertich voeten of daer ontrent, deur zekere wateringhe in t land van den Vrijen, te wetene : van der

poort uit drie panden, die respectievelijk gingen tot Ieper,

stede van Brugghe tot eenre sluus staende voor ofte jeghen der steide van der Nieuport, gheheeten Leiclsluus ». Oorkonde van 12 Febr. 1417. L. Gilliodts-Van Severen, *Coutume du Franc de Bruges*. Bruxelles, 1879-'80, t. II, p. 210.

« Yci schiet la Yperleedt ou Lekewatre et colle ainsi par devers le Leiclsluus parmi laquelle elle chiet en la mer et ou havene de Neufport ». — « C est la riviere appelee Leiclet venant de le west et colle ainsi devers la mer ». Teksten op een kaart van de IJzerhaven uit de 15de eeuw. K. Loppens, *Sluizen en vaarten van Nieuwpoort in de XV^{de} eeuw. Aanteekeningen bij een oud plan*, in *Biekorf*, 1937, p. 126.

Het Lekeleed wordt het eerst vermeld in 1309 en 1312. Het liep door de schorren, eigendom van de abdij van Oudenburg. Deze gaf in 1309 aan de gemeente Nieuwpoort toelating over dien waterloop een brug te bouwen: « monseigneur le... abbei de Oudembourch et a son convent, et leurs avons priet et suppliet... que il vausissent souffrir que nous fesisiems un pont parmi l eauwe sour leur hyretage, parmi lequel on peust et porroet chivauchier et alier sans carin sous leur diic a Lombardie et de Lombardie a Nuefport ». Oorkonde van Juni 1309, uitgaande van de Nieuwpoort-sche schepenen.

— « et chil de Nuefport du commant de nous aient suppliet a religieus hommes le... abbe et le couvent de Oudembourch que il vausissent que chil de Nuefport feissent l pont parmi l ewe sur leur hiretage entre nos dites villes, et li dites... abbes et... couvent amiaulment ce aient fait... ». Oorkonde van Juni 1309, uitgaande van den graaf van Vlaanderen.

— « regracions religieus hommes honnoraules et sages monseigneur... abbei de Oudembourch et son convent de la amiste, courtoisie et aye faite a nous et a tous autres passans par le pont que nous fesimes faire sour leur hyritage vers le meer de no espoye... ». Oorkonde van 1 Januari 1312, uitgaande van de Nieuwpoortsche schepenen. Deze « espoye » is de Lekesluis. E. Feys et D. Van de Casteele, *Histoire d'Oudenbourg*, t. II, p. 102.

De gegevens, die we bezitten over «Zaghersoverdragt», bevestigen de veronderstelling, dat het Ieperleed eerst na 1300 door een reeks kanalisatiewerken moet tot stand gekomen zijn. In 1313 gaf de graaf aan Jehan de Zaghere opdracht nabij den samenloop van Ieperleed en Lekeleed een overdracht op te richten. Deze was eerst in 1316 voltooid:

« Compte de le cense dou nuviel ouverdrasch du Noviell Dam daleis Noeufpord fait par Jehan le Zaghere et commencha se cense a le Saint Baptiste l an M CCC XV et durra par 3 ans, dont li somme est par an 12 lb., paie a Guidon, reveveur, comptant. Et est a savoir que li dis Jehans le Zaghere en doit rendre compte de 3 ans, a savoir est de l an 13, 14 et de l an 15, qu il le tint sans cense pour reprendre ce que mis avoit en dit ouverdrasch faire ». Brussel. Rijksarchief. Chambre des comptes de Flandre et de Brabant. Comptes en rouleaux. Inv. van H. Néllis, n° 274. Grafelijke rolrekening van 1316.

Ibidem, n° 269. grafelijke rolrekening van 1317: « ...et furent cil koust fait puis que Jehans fist faire l overdrasch et dedens se cense ». Van 1316 af trad Jehan de Zagher op als pachter van den door hem gebouwd overtoom.

Brugge en Veurne en zelfs verder. Nu eerst was de IJzerreede de doorvoerhaven, door wier sluizen al de schepen, die in de richting van die steden voeren, moesten passeeren. Van dat oogenblik af ontwikkelden zich dan ook de scheepsbouw en het houtbedrijf te Nieuwpoort. In 1316 zien we hoe de Bruggelingen voor de uitreiding van hun oorlogsvloot beroep doen op Nieuwpoortsche stuurlieden en bootsgezellen, die hun vaartuigen bewapenen, kalfateren en optuigen¹⁴. Anderzijds stellen we vast hoe de Iepersche schepenen het hout, dat ze voor de oprichting van bruggen en openbare gebouwen, waaronder wellicht de hallen, noodig hadden, in 1305, 1308, 1312 en 1321 te Nieuwpoort kochten¹⁵. Vooral poogden ze er de

(14) « Clais Sceede (van Nieuwpoort), van 63 man, 75 lb. 12 s. — Item, den zelve, van den casteel te makene, van den boete te boyene, van den scepe te ballastene ende te ghereedene 15 lb. 11 s. ». — « Claisse van der Nieuwerport, van springalen te ghereedene » ; « Janne van den Poele, Jan Sceden, Clais Scede, Hantyn Nederland ende Jan Muers costen van 10 dagen dat zie hier omboden waren, 12 lb. ». Uittreksels uit de Brugsche rekening « hute ghegheven ter vlote forseit ». L. Gilliodts-Van Severen, *La Marine militaire Brugoise au XIV siècle*, in *La Flandre*, t. 12 (1881), p. 291-319 (p. 311). Gegevens betreffende een Brugsche oorlogsvloot uitgereed in 1316.

(15) « Item por bos acate a Neufport usef as besongnes de le ville, 85 lb. 15 s. 6 d. ». Tekst van 22 Aug. - 6 Nov. 1305.

« Item, a l homme de Nuefport pour fer et pour clous, 5 lb. Item a Jehan de Flamertinghes pour bos achate al Nuefport et au Suen, 217 lb. 11 s. ». Tekst van 9 Nov. 1308.

« A maistre Piere le Machon pour l volage fait al Nuefport, par 2 jours demorant par neif, quant il acata le bos, dont on fais les pons de le rirole, et pour le lijfcop, 32 s. ». Tekst van 18 Nov. 1312.

« Item, pour osteir le bos, qui vient del Neufport, de le neif mettre sour terre, 27 s. 8 d. ». Tekst van 13 Jan. 1313.

« Item, a maistre Piere le Machon por bos, que le ville li fist acateir a Nuefport, pour faire le pons de le rirole 12 lb. 3 s. 2 d. de vies gros et l estr., le d. d or conte pour 26 gros, liquel d. d or coustrent a le ville le piece 28 s. 6 d. p. pour tout avec le perte 173 lb. 5 s. 6 d. Item pour le voiture dou dit bos, pour le kerkier et deskerkier, 17 lb. 15 ½ s. ». Tekst van 13 Jan. 1313.

« Item, pour bos que la ville fist achater al Nuefport, 96 lb. 12 s. 6 d. ». Tekst van 8 Aug. - 24 Oct. 1321. G. Des Marez et E. De Sagher, *Comptes de la ville d'Ypres, de 1267 à 1329*. Op. cit., t. I, pp. 302, 437, 442, 443 ; t. II, p. 211.

— De Nieuwpoortsche « houtmarct », groot 1 gemet en 2 lijnen, komt voor het eerst voor in 1313. Ze was het eigendom van de gemeente : « De houtmarct 43 s. ende ghelt de steide ». R. de Beaucourt de Noortvelde, *Nieuport. Documents historiques*. Oostende, 1904, p. 116. Uittreksel uit het kadaster van den grafelijken grondcijns opgemaakt in 1313.

vrijheden van hun medeburgers nog uit te breiden. Na den slag bij Kassel maakten ze gretig gebruik van den geldnood, waarin de gemeente Nieuwpoort zich bevond, om hun doel te bereiken. Ze verleenden in 1336 aan de Nieuwpoortenaars, wier haven zich in een deerlijken toestand van verzanding bevond, een hulpgeld bestemd voor de bekostiging van de eerste uitbaggeringswerken en beloofden hun bemiddeling bij den graaf voor de heffing van een « delfgeld ». In ruil hiervoor bekwaamen ze van de wethouders te Nieuwpoort een verregaande fiscale bevoorrechtiging en vrijheid van beweging in de stad en in de haven voor al de goederen, die hun stadsgenooten er zouden aankopen of uitvoeren, uitgenomen nochtans voor wat de versche haring aanging. De Nieuwpoortsche schepenen verbonden zich bovendien in de toekomst geen fiscale lasten op het Iepersch transitoverkeer te leggen, noch nieuwe verordeningen tegen de Ieperlingen uit te vaardigen, noch dezen in hun handelsvrijheid te belemmeren ¹⁶.

Van 1335 af moest in het belang van de binnenscheepvaart voortdurend de hand aan de uitbaggering en aan de kanali-

(16) «...que nous bourgmaistre, eschevin et toute le communte de le dite ville de Nuefport sommes ad ce accorde que desore en avant tout ly bourgeois et habitants de la ville d Ypre avant dite sont franc de tous empeschmens de toutes manieres de marchandises et denrees queles quelles soient qu il achateront en la dite ville de Neufport ou ailleurs, qui passeront parmy icelle en le auwe ou sur terre, mais qu il aient le bonne volente du vendeur de quelconques biens, marchandises ou denrees que ce soient et en quelconque lieu que il les ayent achatez ou bien acquis, venant au dit port ou passant parmy le dit port, que icelz sans empeschemens nul il porront faire emmener la mieulx leur plaira, excepte de fres herens..... Et sommes ainssi accorde que desore en avant nous ne ferons nulles nouvelles keures, ne estatus sour les bourgeois et habitants de la ville d Ypre contrariant les convenences et ordonnances desusdites et ne taillerons leur bien, ne les neis, qui leurs dis biens menront de tout comme de leur biens, mais faire le porrons des biens qu il menront appartenant a autres gens ». Nieuwpoort. Stedelijk archief, n° 50 (charter n° 25). Oorkonde van 24 Juni 1336, naar een videmus van 16 September 1387. — Deze overeenkomst bleef behouden tot in 1584. Op het vidimus van 1387 staat inderdaad de vermelding: « Dit contract is gecasseert en geannulleert by brieven van den conynck Philips van daten 26 Juny 1584... ». I. L. A. Diegerick, *Inv. arch. ville d'Ypres*. Op. cit., t. II, p. 94, n^o CDLXXXVIII.

satie gehouden worden. Nieuwe spuien en dammen werden opgericht en door opvang van het zeewater poogden de sluismeesters het waterpeil op de voor de bevaarbaarheid gewenschte hoogte te houden¹⁷. Alles bleek evenwel tevergeefs ondernomen. In 1357 vernemen we van de Ieperlingen dat het verkeer te water in en uit de richting van Brugge en Nieuwpoort in steeds moeilijkeren voorwaarden geschiedde en in verval was¹⁸. Een incident dat hetzelfde jaar plaatsvond

(17) In 1335 werd op last van de gemeente Ieper en van de watering van Veurne-Ambacht tot de vernieuwing van de sluizen te Nieuwpoort en te Nieuwendamme overgegaan. De eerste van deze twee waterwerken, sedert 1265 verbouwd tot sassiuis, werd voorzien van deuren met windassen, de tweede vervangen door een sassluis eveneens met zulke deuren toegerust. Door scheidsrechterlijke beslissing werd overeengekomen dat te Nieuwendamme « de varsche duere » door de gemeente Ieper en de andere deur, « die zoute duere » door de watering van Veurne-Ambacht zouden bewaakt worden. In 1336 ging de stad Nieuwpoort met de financiële steun van Ieper over tot de uitbaggering van de IJzerhaven zelf. De Ieperlingen namen het op zich hetzelfde te doen voor den geheelen waterweg. In 1338 ontvingen ze van den graaf als vergoeding voor al hun onkosten sedert 1335 gedaan de vergunning op de schepen en de goederen, die langs het kanaal hun stad bereiken of verlieten, een buitengewonen tol te heffen. Na enkele jaren respijt bleken nieuwe kanalisatiewerken noodzakelijk. In 1351 gaf graaf Lodewijk van Male aan de sluismeesters te Nieuwendamme opdracht het water van den IJzer door het sluiten van de sluizen op peil te houden en daartoe desnoods het zeewater op te vangen. Hetzelfde jaar verleende hij aan de Ieperlingen toelating in den IJzer te Diksmuide een dam op te richten en dezen zoolang te laten staan alsdat dit voor de bevoorrading van den waterweg noodig was. In 1355 ging de gemeente Nieuwpoort zelf over tot het aanleggen van nieuwe spuien stroomafwaarts van Nieuwendamme. I. L. A. Liegerick, *Inventaire des archives de la ville d'Ypres*. Op. cit., t. II, passim. — A. De Smet, *Le compte de la navigation entre Bruges, Nieuport et Ypres (1395-1404)*, in *Ann. Soc. d'Emul. de Bruges*. Année 1929, t. LXXII, p. 167-180. — Th. de Limburg-Stirum, *Cartulaire de Louis de Male (1348-1359)*. Bruges, 1898-1901, t. I, pp. 530 en 531, n° DLXXV en DLXXVI. Oorkonden van 5 en 6 April 1355. — F. Van de Putte, *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*. Op. cit., p. 357, n° CCLXVIII. Oorkonde van April 1289. Ibidem, p. 31. Bekrachtiging door vidimus op 16 Februari 1309. Ibidem, p. 431. Alle drie betreffende de sassluis te Nieuwpoort.

(18) « hoe dat de leet die langhen tyt voormaels ghelopen heeft van Scepstale bi Brugghe t onser stede waert van Ypre..... zere vervult ende verdonkert es, bi denwelken scepe ende coopmanscepen bi der vorseide leet ende riviere niet varen moghen, ghelyc zy plagen voormaels ». Oorkonde van 1357. Th. de Limburg-Stirum, *Cartulaire de Louis de Male*. Op. cit., t. I, p. 603.

illustreert op treffende wijze dien toestand. Enkele onbezonnen of kwaadwillige personen zouden op zekeren dag te Nieuwendamme de versche deur van de sluis omhoog getrokken hebben met het boosaardig inzicht het waterpeil te doen zakken en de binnenscheepvaart te hinderen. Op verzoek van de Ieperlingen trad de graaf op, stuurde zijn baljuws van Veurne en Nieuwpoort ter plaats tot instelling van een onderzoek en gaf aan de sluismeesters opdracht door opvanging van het zeewater den waterstand te doen verhoogden ¹⁹. Enkele jaren later bleek het noodzakelijk het verkeer door de sassluis te Nieuwendamme te reglementeeren. In 1374 vaardigde Lodewijk van Male een ordonnantie uit, die de schepen toeliet tijdens de wintermaanden met volle lading door de sluis te varen en in de zomermaanden slechts met halve lading ²⁰. De troebelen, die

(19) «Lodewyc, grave van Vlaenderen, van Nevers ende van Rethel, onsen gheminden cnape ende onsen bailliu van Veurne, Jhan van Ryssele ende Godevaert de Gapere, onsen baillu van der Nieuwerpoort, salut. Ute dien dat vor ons heeft ghedaen toghen onse stede van Ypre zeer claghende, dat eenighe persone nu nieuwinghe comme zyn ten Nieuwendamme, ende hebbe bi crachte ende groeten overwille upghetrocken de verssche doren van der speien, ende t vlyeten van den watere so ghemindert ende verachttert, dat gheene scepen bi watere gaen ende commen moghen t onsen vorseide stede waert, met porveancen ende anderen goede, also van ouden tiden ghecostumert es, ende der vryheden van onse vorseide stede toebehoert, also zy zeggghen, supplierende dat wy hier in remedie ende corectie doen wilden zulke als behoeren zoude. So eist dat wy u ombieden ende committeren, dat Ghodevert, bailli van Veurne, alleene of beede te gadere dese letteren ghesien, truct daer behoeren zal te truckene, gheroupen die behoeren gheroupen te sine, inquiet ende ondersouct de rechte waerhede, wie ende hoe de vorseide dinghen ghedaen zyn, ende dat ghestelt in gheschriften, sendet ons over besloten onder uwe zeghele om redelike remedie ende correctie derof te doen... ». Th. de Limburg - Stirum, *Cartulaire de Louis de Male*. Op. cit., t. II, p. 145, n° DCCCLXXXIII. Oorkonde van 13 Mei 1356. — I. L. A. Diegerick, Op. cit., t. II, p. 176, n° DLXXVIII. Oorkonde van 12 Augustus 1357.

(20) De sluis te Nieuwendamme met gansch haar personeel werd onder het hoog toezicht van een grafelijk ambtenaar geplaatst. Deze moest de hand houden aan de stipte naleving van al de reglementen betreffende de werking van de sluis. De vaartuigen mochten van begin Oktober tot midden Maart met normale lading door de sluis varen, van midden Maart tot begin Oktober integendeel slechts met de helft van de normale lading. Vooraleer door de sluis te varen, moesten ze twee aan twee aan de palen vastgemeerd worden, de twee eerst aangekomen schepen aan de eerste

Vlaanderen gedurende de laatste jaren van de regeering van denzelfden graaf teisterden, hadden overigens ook hun weerslag op den waterweg. In 1382 werd Ieper door de oproerige Gentenaars vruchteloos belegerd, Nieuwpoort integendeel ingenomen en aan plundering prijsgegeven²¹. Het kanaal naar de zee blijkt als gevolg hiervan op sommige plaatsen ernstig beschadigd te zijn geworden²². Eenmaal de rust hersteld, werd opnieuw tot uitbaggering overgegaan²³, maar dit

paal, de twee volgende aan de tweede en zo voort, en dit zoowel langs de zijde van de versche deur als langs die van de zoute. Stuurlooze schuiten, die op dreef geslagen waren en de sluisdeuren konden beschadigen of beschadigen, werden ten bate van de grafelijke schatkist en het onderhoud van de sluis verbeurd verklaard. Schade, die door de schepen bij hun doorvaart door de sluis onwillekeurig aan de sluisdeuren veroorzaakt werd, moest door het sluispersoneel geschat en door den schipper vergoed worden. Hetzelfde gold voor de booten, die wegens hun te zware lading, binnen de sluis aan den grond liepen. Overtredingen op deze regeling moesten door den grafelijken toezichter zwaar beboet worden. Ten slotte werd tot uitbaggering van de sluis door den vorst het gebruik van een speciaal daartoe gebouwd vaartuig opgelegd. Ontleding van een oorkonde van 9 Juli 1374. Zie I. L. A. Diegerick, *Inv. arch. ville d'Ypres*, t. II, p. 227.

(21) G. Skalweit, *Der Kreuzzug des Bischofs Heinrich von Norwich*. Königsberg, 1898.

(22) «...et avec ce aient destruit... certains autres passaiges artificiaux par lesquellz plusieurs marchandises, qui venoient de la mer, y passioient et repassoient, lesquel conduits et passaiges il convient refaire et reparer la nécessité, au autrement la dicte ville seroit tres fort dommaigee, et cousteront yceulx grans sommes de deniers a reparer...». I. L. A. Diegerick, *Op. cit.*, t. II, p. 303. Oorkonde van 7 December 1383, waardoor Karel VI, koning van Frankrijk, aan de stad Ieper, vijf jaren uitstel van betaling van boete verleent.

(23) «Item, so was de bailliu bevolen met mins gheduchts heeren brieven, daer God die ziele of hebben moete, dat hij reet te Markeem ende te Women, omme d Oostbroekers te beveinne, dat sij t Ypre comen zouden omme te ordinerne van den waterganghe, die gaet van der Niepoort tot Ypre, die sere versant was, also Mijsn gheduchts heeren brief wel verclaerst, daer de bailliu twee daghe omme ute was, 6 lb.». Uit de rekening van den baljuw van Veurne. J. Vuylsteke, *Rekeningen der stad Gent. Tijdvak van Philips van Artevelde (1376-'89)*. Gent, 1890, p. 262. Rekening van de periode 2 Oct. 1383 - 2 Maart 1384.

«Lettres de Philippe, duc de Bourgogne, comte de Flandre, d'Artois etc., au bailli de Furnes et aux autres officiers et justiciers du pays du Franc et de la châtellenie de Furnes. Il leur ordonne de faire contribuer dans les sommes nécessaires pour l'entretien du canal d'Ypres à Nieupoort, tous ceux de leurs châtellenies, qui d'après des anciens usages, étaient obligés d'y contribuer. — Ils leur feront également payer les sommes arriérées, et les obligeront

was voortaan een lapmiddel. De statistiek van het verkeer te water voor de periode 1395-1404 leert ons dat de binnenscheepvaart werkelijk in diep verval was. Gedurende de wintermaanden 1395-'96, 1396-'97, 1397-'98, 1398-'99 en 1399-1400 bevoeren beurtelings 33, 50, 50, 68 en 74 tolplichtige vaartuigen den Ieperschen waterweg, wat op het eerste zicht een stijging in de trafiek verraadt. Dit verschijnsel blijkt evenwel niet aangehouden te hebben. Tijdens de wintermaanden 1400-'01, 1401-'02, 1402-'03 en 1403-'04 bedroeg het aantal schepen, die het kanaal gebruikten en er de tollën betaalden, respectievelijk 39, 57, 22 en 68 eenheden²⁴. In gemiddelden uitgedrukt komt dit neer op zoowat 55 vaartuigen tijdens elken winter van het einde van de 14de eeuw en op ongeveer 46 gedurende elken winter van het begin van de 15de eeuw. Dat deze daling Nieuwpoorts positie van voorhaven versterken moest is duidelijk. Op den duur aarzelden de Nieuwpoortenaars niet hieruit munt te slaan ten nadeele van hen die van hun rede afhingen. Dit blijkt uit een geschil, dat omstreeks 1390 tusschen Nieuwpoort en Diksmuide uitbrak. De pachters van de bierassisen te Diksmuide hadden van oudsher de gewoonte de tonnen bier, die ze besteld hadden,

au travail d'entretien des digues, comme par le passé ». Ontleding van een oorkonde van 12 December 1385. I. L. A. Diegerick, *Inv. arch. ville d'Ypres*, Op. cit., t. II, p. 247, n° DCLIII.

(24) « La navigation sur l'Yperleet devait être en pleine décadence à l'époque de notre compte... Voici à quelles dates se pratiquait la navigation sur l'Yperleet pendant les exercices dont traite notre compte, et quel était le nombre de bateaux qui passaient la rivière pendant chaque exercice :

1 ^o	1395-1396 : du 23 nov. au 28 déc. et du 4 au 16 févr.	33 bateaux
2 ^o	1396-1397 : du 27 nov. au 2 avril	50 bateaux
3 ^o	1397-1398 : du 9 janv. au 13 mars	50 bateaux
4 ^o	1398-1399 : du 21 au 28 nov. et du 24 févr. au 14 mars	68 bateaux
5 ^o	1399-1400 : du 1 au 10 déc. et du 5 janv. au 24 mars	74 bateaux
6 ^o	1400-1401 : du 20 déc. au 20 févr.	39 bateaux
7 ^o	1401-1402 : du 16 nov. au 2 avril	57 bateaux
8 ^o	1402-1403 : le 25 févr.	22 bateaux
9 ^o	1403-1404 : du 2 janv. au 23 avril	68 bateaux
	Total	461 bateaux

A. De Smet, *Le compte de la navigation entre Bruges, Nieuwpoort et Ypres (1395-1404)*, in *Ann. Soc. d'Emul. de Bruges*. Année 1929, t. LXXII, p. 167-180.

in de IJzerrede te doen ontschepen om ze verder over land naar hun gemeente te vervoeren. Het gebeurde omtrent 1390, dat hun Nieuwpoortsche collega's hen op zekeren dag dwongen uit zulk een lading zeven tonnen af te staan, wat zij onmiddellijk te Diksmuide door vergeldingsmaatregelen ten nadeele van de Nieuwpoortenaars, die zich aldaar bevonden, deden beantwoorden²⁵. Voor den Hertogelijken Raad te Rijsel, waar de zaak aanhangig gemaakt geworden was, bekenden de Nieuwpoortsche schepenen de zeven tonnen drank in beslag te hebben laten nemen, maar dit slechts gedaan hadden overeenkomstig een oud gebruik dat hen toeliet zulks in geval van nood te doen²⁶. De Raad van den Hertog ging

(25) «...que les fermiers des assis au-dit lieu de Dicquemue de tel et longtems qu'il n'est memoire du contraire avoient use et acoustume d'acheter tant a l'Escluse en Hollande comme ailleurs cervoises de Hollande et tous autres bruvages, vivres et biens quelxconques ainsi qu'il leur plaisoit et de les faire venir et amener par mer quant il les avoient achetez au dit lieu de Neufport et de les y fire descharger et que apres ce il les povoient amener et faire amener du dit lieu de Neufport a Dicquemue pour les y despenser affin que par ce les diz assis vaulsissent mieulx et feussent de plus grand valeur et prouffit. Et que naguerre les diz de Neufport de leur volente non raisonne entre certains tonneaux de cervoises que les diz premiers de Dicquemue avoient achetez a certains marchans et yceulz fait amener par mer audit lieu de Neufport pour les faire amener et descharger audit lieu de Dicquemue, ils avoient prins et areste sept d'iceulz tonneaux de cervoises sanz sur ce avoir le gre et consentement des diz premiers ou marchans de Dicquemue ». Oorkonde van 13 Augustus 1392. Nieuwpoort. Stadsarchief, n° 509. Charter n° 30.

(26) « Les diz de Neufport disans et proposans au contraire que eulz avoient este et estoient en bonne saisine et possession paisibles de tel et si longtems qu'il n'estoit memoire du contraire et avoient use et acoustume que toutefois et quantefois que en ladite ville de Neufport a eu necessite de cervoises ou d'autres bruvages, vivres ou autres denrées quelxconques amenes par mer et illec descharges eulz pour la permission d'icelle en povoient prendre raisonnablement en paient la valeur d'icelle et que en usant de leurs dites possessions, coustumes et usages les assiseurs de la dite ville de Neufport pour la necessite des habitans d'illec avoient prins naguaire les sept tonneaux de cervoises devant diz au marchans a qui ilz estoient et depuis li en avoient paie au tel pris et feur que les diz premiers de Dicquemue les avoient achetez et len avoient si bien contente qu'il lui devoit souffire. Et que neantmoins les diz premiers de Dicquemue muez naguerre de leur volente indeue avoient pour occasion de ce fait prendre et arester plusieurs des bourgoiz du dit Neufport que coulpe n'y avoient ensemble certains leurs biens que amenez avoient au dit Dicquemue sanz ce qu'ils les eussent voulu

hiermee niet akkoord. De gemeente Nieuwpoort werd in 1392 tot betaling van een schadevergoeding aan de Diksmuidsche pachters veroordeeld, maar zag haar voorrecht nader geformuleerd. Voortaan zou in tijd van nood of van oorlog alleen nog de kapitein-baljuw van de stad het recht hebben de voor de voeding van de bevolking noodige eetwaren en dranken op te eischen en dit slechts mogen doen tegen betaling van een billijke vergoeding aan de benadeelde kooplui²⁷.

De moeilijkheden allerhande hadden zich in het begin van de 15de eeuw zoodanig opgehoopt dat de stad Ieper besloot den knoop door te hakken en nabij Nieuwendamme tusschen het Ieperleed en den IJzer een nieuw verbindingskanaal te laten graven, ten einde den omweg over Nieuwpoort en de doorvaart door de sluizen aldaar uit te schakelen²⁸. Ze

delivrez combien qu'ilz en eussent este sommez et requiz par plusieurs foiz, mais les aient fait detenir arreztez jusques atant qu'ilz eurent bailli bonne caucion de paier les diz sept tonneaulx de cervoises... ». Ibidem.

(27) « Par mon dit seigneur le chancellier et mes diz seigneurs du conseil et eu sur ce avis et deliberacion ensemble a leurs proposition et tout ce qui en ceste partie faisoit a considerer et mesmement que les diz de Neufport n'avoient ne n'ont privilege aucun par vertu duquel il peussent ne doivent faire le dit arrest, les diz chancellier et les gens dudit conseil ont ordonne et appointie que les costumes et usages proposees par les diz de Neufport ne sont pas raisonnables ne recevables et ont mis et mettent au neant la prinse et arrest par eulx fait des diz sept tonneaulx de cervoises et que ilz paieront aux diz de Dicquemue iceulz sept tonneaulx de cervoises se paravant ne les avoient paieez ensemble l'interest que ilz ont soustenu en ceste partie reserve a eulz la tauxacion. Et en oultre que les diz de Neufport ne pourront doresnavant prendre ne arrester aucunes cervoises ne autres biens appartenant aux diz de Dicquemue, mais en cas de peril de guerre ou autre peril eminent les capitaine et bailli dudit lieu de Neufport pourront arrester des cervoises et des vivres necessaires pour ladite ville pour obvier aus perilz qui a la dite ville se pourraient ensuivre par deffault d'iceulz vivres en paiant touteffoiz promptement les deniers de la juste valeur d'iceulz et l'arrest fait comme dessus est dit par les diz de Dicquemue sur les diz bourgeois de Neufport et leurs biens sur qui ilz ne le pouvoient ne devoient faire de raison, ilz ont mis et mettent du tout au neant, fait en ladite chambre le 13^e jour d'aoust l'an mill CCC XXⁱⁱⁱⁱ et douze. Ibidem.

(28) « ...ende in de zelve herve te doen delvene eene cleene cort rivierkin ende daer in te stellene een overdrach... bi dat niet meer van noden wesen soude te lidene duer de voorsejde Leicsluus jofte

wisten den hertog van Bourgondië te overtuigen hen daartoe toelating te verleenen en met hen een akkoord te sluiten, waardoor hij instemde met de verplaatsing van zijn tol van Nieuwpoort naar Nieuwendamme²⁹. Het nieuw kanaalpand kwam in 1417 tot stand, maar was slechts van korten duur. Het bracht te veel belangen in het gedrang. Tegenstand blijkt o. a. vanwege de stad Gent uitgegaan te zijn³⁰. Ten slotte spanden de pachters van de Lekesluis te Nieuwpoort tegen de gemeente Ieper een proces in³¹ en wisten het pleit te winnen. Einde April 1419 moesten de Ieperlingen

duer de sluus van den Nieuwendamme noch daer enich ghetide te verbeidene omme te commene ter Nieupoort, ooc mede zoude elc voyage varende van Ypre te Brugghe, jofte van Sint Omaers te Brugghe, jof van eldre uten voorseydde Westlande ghehort ende verspoet wesen twee daghen, ende insghelycx als vele in t wederkeeren. Ende dat meer es de coopmanscepe zoude ghevoert zyn met min costen, al te vele zekerer ende zonder enighe ducht van der zee». L. Gilliodts - Van Severen, *Coutume du Franc de Bruges*. Bruxelles, 1879-'80, t. II, p. 210. Oorkonde van 12 Februari 1417.

(29) « Lettres par lesquelles Jean, duc de Bourgogne, etc., autorise les Yprois à creuser un nouveau canal à l'endroit appelé Nieuwendam, pour abrèger le cours de l'Yperleet ou Binlandsvaert, afin que les bateaux venant de Bruges pour se rendre à Ypres et à Saint-Omer ne soient plus obligés de passer par Nieuport. — Ils placeront un overdragt à l'endroit le plus convenable. — Afin de compenser la perte du droit de tonlieu à Nieuport perçu au profit du duc, on établira un tonlieu à son avantage à l'overdragt à construire, et ce tonlieu sera payé par tous les bateaux qui, avant le creusement du nouveau canal, auriert dû passer par Nieuport. — Outre ce tonlieu, remplaçant celui de Nieuport, on percevra également à ce nouvel overdragt un droit de passage au profit du duc et de la ville (d'Ypre)... ». Ontleding van een stuk van 18 December 1416. I. L. A. Diegerick, *Inv. arch. ville d'Ypres*. Op. cit., t. III, p. 72, n° DCCXCI.

(30) Zie hieronder bij nota 32.

(31) « Sentence prononcée par les échevins du territoire du Franc au sujet d'un différend surgi entre les riverains de la wateringue de Vladsloo et les échevins d'Ypres. — Les Yprois voulaient construire une nouvelle partie de canal à travers les terres de la wateringue de Vladsloo, opposition y fut faite de la part de quelques riverains de cette wateringue et particulièrement de la part de Jean De Parmentier et de ses compagnons, qui, d'après convention, possédaient encore pour quatre ans la recette de l'écluse de Nieuport appelée le Leeke Sluus, écluse que les bateaux se rendant de Bruges à Ypres et à Saint-Omer, ne devaient plus passer. — Les échevins du Franc ne prennent pas de décision, mais remettent la sentence définitive à un autre jour de plaid ». Ontleding van een stuk van 5 December 1416. I. L. A. Diegerick, *Op. cit.*, t. III, p. 71, n° DCCXC. Zie ook ibidem, pp. 74, 76 en 78.

aan Gent beloven tot het dempen van het kanaal over te gaan³². Nieuwpoort bleef de voorhaven van Ieper, de poort van het IJzerbekken³³.

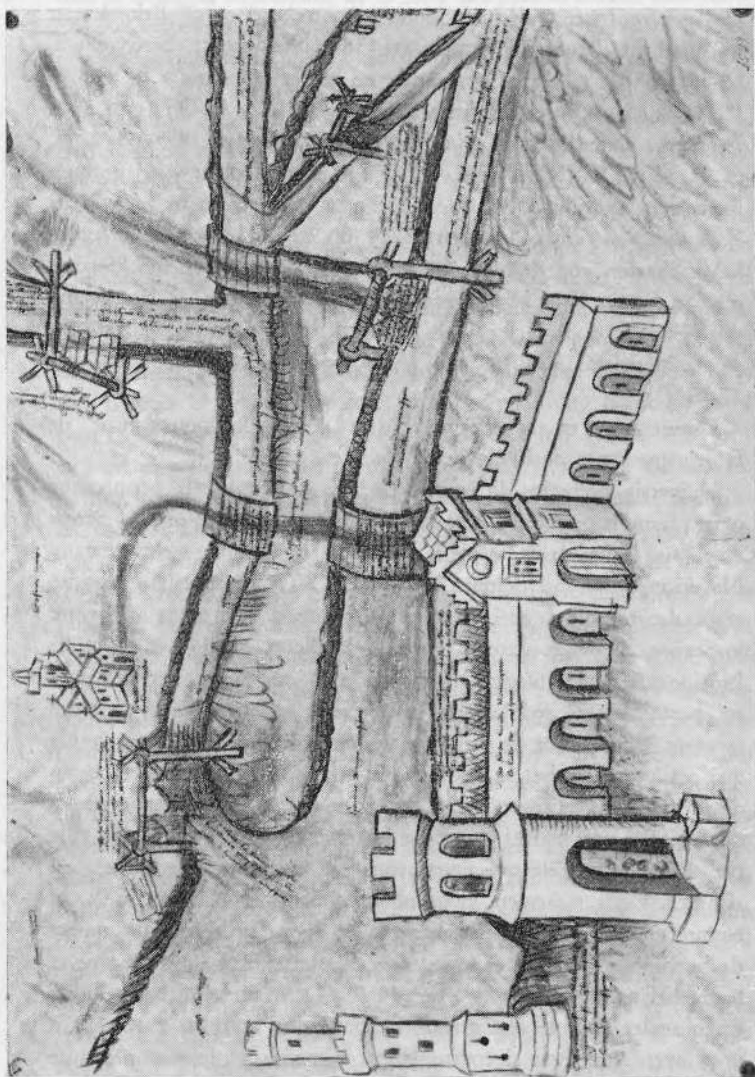
R. Degryse.

BIJLAGE.

Vidimus van het akkoord gesloten op 24 Juni 1336 tusschen Nieuwpoort en Ieper, waardoor de schepenen van de eerste gemeente aan de kooplui van de tweede, in ruil voor een bijdrage van 100 pond Toursche oude grooten, noodig voor de bekostiging van het herstel van de IJzerhaven, volledige vrijstelling van betaling van alle stedelijke « assisen », tollën en belastingen verleenen, uitgenomen voor

(32) « Lettres par lesquelles la ville d'Ypres s'engage envers celle de Gand de ne pas faire continuer le creusement du nouveau canal de l'Iperleet et d'établir une nouvelle digue ». Oorkonde van 30 April 1419. P. Van Duyse et E. De Busscher, *Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville de Gand (1070-1792)*. Gand, 1867, p. 183, n° 524. Aan dit incident danken we het behoud van het oudste plan van de IJzerhaven, een ruwe schets, waarop de teekenaar in groote trekken het waterwegennet rondom Nieuwpoort afbeeldt. Zie : K. Loppens, *Sluizen en vaarten van Nieuwpoort in de XVde eeuw. Aanteekeningen bij een oud plan*, in *Biekorf*, jaargang 1938, p. 125-132-. Dit merkwaardig plan berust in het rijksarchief te Brussel (n° 6.059). Het is gevoegd bij een document van 1497 bevattende een vidimus van het stuk van 18 December 1416 hierboven vermeld in nota 29. Ons inziens is het handschrift van de verklarende tekst, dat op het plan voorkomt, wel van 1416 en niet zooals K. Loppens beweert van de 16de eeuw. Op de teekening zien we de meeste bijzonderheden van het waterwegennet rondom Nieuwpoort schematisch afgebeeld. We bemerken er aan den linkeroever van de reede een van de « vierboeten » of vuurtorens, de Nieuwpoortsche kaaien, de « Langebrug » over den IJzer en de sluis van Nieuwendamme. Aan den anderen oever : de duinen, de monding van het Lekeleed, diens sluis, de Lekesluis en de « Palingbrug » op den weg van Nieuwpoort naar Lombardsijde. Tusschen Lekeleed en Ieperleed bemerkt men het tracé van het nieuw verbindingskanaal, met midden er in de afbeelding van den dijk met overdrag eveneens door de Ieperlingen ontworpen. Op het plan bemerkt men duidelijk hoe het Iperleed in het Lekeleed loopt en hoe die samenvloeiing door Zaghers-overdragt mogelijk gemaakt wordt. Zie hierboven p. 26, nota 13. Van het voormelde plan geven wij op p. 37 een fotografische reproductie.

(33) « Nieuwpoort, poort van het IJzerbekken », het woord is van Prof. Dr. Van Houtte van de Leuvensche Universiteit tijdens een spreekbeurt voor de radio.

Waterwegennet rondom Nieuwpoort, Ruwe schets van 1416.
Brussel. Alg. rijksarchief n° 6059.
(Voor commentaar zie p. 36, nota 32).

wat aangaat den aankoop en den uitvoer van versche haring boven de drie last per schip. Gegeven door den proost van de Sint-Maartenskerk te Ieper. Afschrift hiervan verstrekt door de Rekenkamer te Rijsel in datum 28 September 1387. Nieuwpoort. Stadsarchief, n° 50 (charter n° 25). Overgeschreven in het cartularium B, n° 399, f° 11, n° 2. — Ontleding van het akkoord in I. L. A. Diegerick, *Inventaire des archives de la ville d'Ypres*. Bruges, 1853-'68, t. II, p. 92, n^o CDLXXXIX en vlg. — De overeenkomst werd geannuleerd den 26 Juni 1584. Zie *Costumen ende Usantien der Stede ende Port van Nieuwpoort*. Gent, 1774, pp. 326-331. — Het oorspronkelijk charter, voorzien van het zegel van Nieuwpoort, maakte deel uit van het in 1914 vernietigde stadsarchief te Ieper. — Bespreking van het stuk door Edw. Vlietinck, in zijn *Eene bladzijde uit de Geschiedenis van de stad Nieuwpoort*. Oostende, 1889, pp. 17-18 (1).

Donne p... en la Chambre du Conseil de monseigneur de Bourgogne conte de Flandre, à Lille.

Universis presentes litteras inspecturis Christofforus permissione omnia humilis prepositus ecce Sancti Martini Yprensensis ordinis Sancti Augustini Morinensis diocesis, salutem in domino sempiternam. Noveritis nos anno domino millesimo CCC^o octuagesimo septimo sexta decima die mensi Septembris tenuisse, legisse ac diligenter inspexisse quasdam litteras patentes sigillatas sigillo magno ville Novoportus sanas, integras, non rasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte viciatas sed prorsus omni vimo et suspicionem carentes tenorem qui sequitur de verbo ad verbum continentes: A tous ceulx qui ces presentes lettres verront ou orront, bourgmaistre, eschevin de la ville de Neufport, salut. Sacent tout que comme nous entendons a faire ung nouvel port pour le commun pourfit de le dite ville par deffaulte de celz que nous avons use jusques a orre, liquelz est si amentis que masement nous nous en poons dorenavant aidier et empire encoire de jour en jour, et nous avons aimablement suppliet de honorables hommes et sages, noz chiers et boins amys l'advoc et les eschevins de la ville d'Ypre qu'il ad ce faire veulsissent aidier et conseiller pour le tres grande necessite que nous en avons. Et il nous ayent sur chou si courtoisement respondu et le response mise en fait que nous bourgmaistre, eschevin et toute le communitie de le

(1) Ik dank de hh. J. Hinneman (Nieuwpoort) en Jos. de Smet (Brugge) voor de hulp, die ze mij bij het collationneeren van het stuk geboden hebben.

dite ville de Neufport sommes ad ce accorde que desore en avant tout ly bourgeois et habitans de la ville d Yppre avantdite sont franc de tous empeschemens de toutes mannières de marchandises et denrees queles quelles soient qu il achateront en la dite ville de Neufport ou ailleurs, qui passeront parmy icelle en le auwe ou sur terre, mais qu il aient le bonne volente du vendeur de quelconques biens, marchandises ou denrees que ce soient et en quelconque lieu que il les ayent achatez ou bien acquis venant audit port ou passant parmy ledit port, qui icelz sans empeschemens nul il porront faire emmener la mieulx leur plaira, excepte de fres herengs dont il ne porront en leur saison plus achater que trois laes et desoubz en une neif et se en icelle neif en y eust plus e luy dit bourgeois ou habitant d Yppre icelui achataissent se couverroit que d icelui ilz tenissent le keure de le ville de Neufport. Et est a entendre que une compaignie est compte pour ung homme et ung bourgeois et si vallet pour ung homme et chil peut trois lasts de fres hereng faire emmener a leur plaisir entre jour et nuit et nullement plus se ce ne fust que li sires et au voy les parties le vaulsissent si en aprez rouvier pour le commun prouffit. Et sommes ainssi accorde que desorenavant nous ne ferons nulles nouvelles keures ne estatues sour les bourgeois et habitans de le ville d Yppre contrariant les convenances et ordonances desusdites et ne taillerons leur bien ne les neifs qui leurs dis biens menront de tout comme de leur biens, mais faire le porrons des biens qu il menront appartenant a autres gens. Et ce avons promis et encoire promettons pour nous, noz successeurs et le ville de Neufport a tenir perpetuellement ferme et estable loyamment en bonne foy sans venir ou faire alencontre aucun temps et leur avons en convent de faire confremer no tres chiere et tres ame dame Madame de Cassel toutes les choses ordonnees dessusdits et se ainsi fust que cil de la ville d Yppre eussent coust frais ou dommage par le deffault de la confirmation desusdite, nous bourgmaistre, eschevin, consaulz et tous le commun de le ville de Neufport seuriens tenu de rendre et restorer les parmi cent livres de viez gros tournois que ly advoez, eschevins de la ville d Yppre dessus dite nous ont donne et delivre en ayde et confort de faire no nouvel port par la ayde de dieu, si comme devise est. Et avec ce se ainsi fust ce aucun empeschement ou molestes nous en fuist fait de quiconque que ce fust par quelques euvres porroit estre attaignez se nous ont ly advoez et li eschevin de la ville d Yppre dessusdit promis loyaulment en bonne foy de ayder de pourcachier par le milleur et le plus sain conseil qu il nous

y farront donner et par les plus aimables et pourfitables parolles et prieres qu il faront dire et faire adfin que les diz griefs et empeschement soient ostes et anientis et encoire nous ont il en convent de aydier a empetrer a monseigneur de Flandres se mestiers est une collection qu on appelle delfghelt sur les biens venans ens en port de Neufport, sauve ce que chil de le ville d Ypre, bourgeois et habitans en celle en soient franc et delivre et tous leurs biens. Et a tout ce que dit est bien et loyalment tenir perpetuellement avons obligie e olegons nous tous et cascun de nous, noz hoirs et successeurs et le dite ville de Neufport nos biens et les biens de noz hoirs et successeurs et de ledite ville de Neufport par tout ou il faront trouver. Et avons renonchier e renonchons pour nous, noz hoirs et successeurs a toutes exceptions, cavillations, fraudes, bordies et dechevanches a toutes manieres de lettres queles quelles soient, empetrees et a empetrer de quelconque personne que ce soit qui soient contraire de ces presentes lettres et a toutes les raisons, exeptions et parolles que nous en aucune maniere porriems ou no hoir et successeur en aucun temps molestier, proposer et dire que a nous ou a aucun de noz et de noz hoirs et successeurs ou a le dicte ville de Neufport porroient aidier ou valoir pour aler encontre les convenences et acords susdites en tout ou en partie et qui a ledite ville d Ypre bourgeois ou habitans en jcelle porroient grever ou nuire et au droit disant que generable renonciation est de nulle valeur. Et pour ce que nous, Bourgmaistres, Eschevin et toute le communaute de le ville de Neufport sus nos voulons que toutes les choses sus dites et chacune d icelles soient a perpetuite fermes et estables bien et loyaulment tenues et convenues a tous avons ces lettres sellees du grant seel de le avant dite ville de Neufport faites et donnees le jour de la nativite Saint Jehan Baptiste l en de grace mil CCC. trente et siix.

In cuius visionis testimonium presentibus litteris sigillum nostrum ad causas duximus apponendum datum anno et die predictis.

Collation fu faite au vidimus le 28 jour de septembre l an mil CCC. 80 et sept par moy

L e f e v r e

[*Op den rug :*]

Dit contract is gecasseert en geannulleert by brieven van den conynck Philips van date 26 Juny 1584 geregistreert in de camer van rekeninge tot Rissel den 18 september 1584.